

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika'da Tika'nın Faaliyetleri*

Seyyide ÇUVALCI KÖROĞLU**

Erol KALKAN***

ÖZ

Soğuk Savaş sonrası dönemde sistemde yaşanan dönüşümler, Türkiye'nin de uluslararası sistemde kendini yeniden konumlandırmasına yol açmıştır. Türk dış politikasında yaşanan değişimlerin önemli somut çıktılarında biri TİKA'nın (Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) inşa edilmesidir. Bu çalışmada Uluslararası İlişkiler literatüründe kendine görece daha az yer bulan Doğu Afrika ülkelerinde TİKA'nın gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler incelenmiştir. TİKA'nın güvenlik alanında iş birlikleri sağladığı Doğu Afrika ülkeleri: Eritre, Somali, Kenya, Güney Sudan, Ruanda, Tanzanya ve Madagaskar ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın veri kaynağını ve zaman aralığını, 2014 ve 2022 yılları arasında yayınlanan TİKA Faaliyet Raporları oluşturmaktadır. Çalışmanın temel sorunsalı TİKA'nın faaliyetlerinin hangi alanlarda yoğunluk gösterdiği ve güvenlik alanına hangi oranda dahil olduğunun değerlendirilmesidir. Bu çerçevede faaliyetler değerlendirildiğinde toplamda incelenen 115 faaliyetten %87,82'sinin yumuşak güç ağırlıklı ve %12,17'si sert güç alanında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Çalışmada, kavramsal çerçeve olarak sert güç, yumuşak güç ve akıllı güç kavramlarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Afrika, TİKA, Sert Güç, Yumuşak Güç, Akıllı Güç.

Başvuru / Kabul: 16 Nisan 2024 / 23 Mayıs 2024

AFRICA INITIATIVE IN TURKISH FOREIGN POLICY: TİKA'S ACTIVITIES IN EAST AFRICA

ABSTRACT

The transformations experienced in the international system in the post-Cold War era led Turkey to reorganize its foreign ministry and foreign policy in line with the requirements risen from changes at the international system. One of the important concrete outcomes of the change in Turkish foreign policy is the construction of TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency). In this study, the activities carried out by TİKA in East African countries, which have relatively less coverage in the International Relations literature, were examined. The East African countries with which TİKA cooperates in the field of security are limited to: Eritrea, Somalia, Kenya, South Sudan, Rwanda, Tanzania and Madagascar. The data source and time period of the study are TİKA Activity Reports published between 2014 and 2022. The main problem of the study is to evaluate in which areas TİKA's activities are concentrated and to what extent it is included in the security field. When the activities were evaluated within this framework, it was determined that 87.82% of the 115 activities examined in total were carried out in the field of soft power and 12.17% in the field of hard power. In the study, the concepts of hard power, soft power and smart power were utilized as a conceptual framework.

* Bu araştırma makalesinin verileri anket veya mülakat teknikleri kullanılarak elde edilmediğinden etik kurul izni gerekmemiştir.

In this research article, ethics committee permission was not required as the data were not obtained using survey or interview techniques.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: fseyyide@gmail.com, ORCID Numarası: 0009-0001-3225-633X

***Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: erolkalkan@ktu.edu.tr, ORCID Numarası: [0000-0003-2846-4088](https://orcid.org/0000-0003-2846-4088)

Keywords: East Africa, TİKA, Hard Power, Soft Power, Smart Power.

Received / Accepted: 16 April 2024 / 23 May 2024

EXTENDED ABSTRACT

Drawing on the literature, there are relatively few studies that directly examine TİKA's activities in East Africa. This study, thus, aims to contribute the literature throughout to investigate TİKA's activities in East African countries. To examine these phenomena, this study poses the following questions: how, to what extent and in what direction have TİKA's activities taken place towards East African countries? To what extent has TİKA operated in the field of security, and thus can TİKA's activities be assessed by employing the concept of the smart power perspective? Qualitative research method was employed to answer these research questions. TİKA Activity Reports published during the 2014-2022 period were investigated by employing the Document Analysis Method. According to the African Union, East Africa consists of 14 countries namely Sudan, Ethiopia, Eritrea, Djibouti, Somalia, Kenya, South Sudan, Uganda, Tanzania, Comoros, Madagascar, Mauritius and Seychelles. Drawing the TİKA Activity Reports, TİKA activities in the field of security have been carried out in six East African countries including Eritrea, Somalia, Kenya, Sudan, Rwanda, Tanzania and Madagascar. In line with the aim of the study, the activities of TİKA in the above-mentioned six East African countries were examined by utilizing the concept of smart power.

Drawing on the Turkish foreign policy literature, after the end of the Cold War, Turkey moved away from the Western oriented approach in its foreign policy and increasingly adopted a multi-oriented and multidimensional foreign policy approach. Turkey's increasing social, political, economic and cultural activities in the Turkic Republics in the post-Cold War era is one of the indicators of the change in Turkish foreign policy. TİKA was established in 1992 to coordinate the activities carried out in this region. Since the 2000s, the aim, duty, functions and the area of activities of TİKA were expanded. Its activities includes security and political events, in addition to the cultural activities. It has been increasingly taken active role in implementation of Turkish foreign policy in the Middle East, Balkans Caucasus and Africa, in addition to the Turkic Republics.

The multi-dimensional and multi-oriented approach in Turkish foreign policy towards Africa continent have come into practice with declaration of 'Opening to Africa Action Policy' in 1998. It was aimed to develop relations with African countries and to establish new collaborations. In line with Turkey's new foreign policy approach towards to the Africa, 2005 was declared as the 'Year of Africa' by the Turkish Government, the 'Africa Initiative Action

Policy' was completed in 2013, and the 'Africa Partnership' Policy was adopted in 2013. With the '2015-2019' Joint Implementation Plan, the needs and priorities of African countries in the fields of trade, investment, peace, security, education, culture, youth empowerment, technology transfer, rural economy, agriculture, energy and transportation were primarily taken into consideration. The investigation of the TİKA's role and activities are, therefore, important to understand and explain the changes in Turkish foreign policy in general and the increasing Turkey's increasing role in and the relations with African countries in specific.

In this study, the concepts of power, hard power, soft power and smart power are examined briefly. Hard power is a concept that has been discussed, defined and conceptualized in the international relations literature in a much broader and earlier time than the concepts of the soft power and smart power. Hard power conceptually refers to an actor forcing another actor to do what he wants by using his military or economic power. The emphasis on security and military resources is important within the concept of hard power. The concept of soft power refers to an actor getting another actor to do what he wants by attracting and persuading, using soft power resources. The concept of smart power refers to the use of both hard power and soft power together, based on the idea that they can rarely completely replace each other. The concept of smart power refers to the use of both hard power and soft power together, based on the idea that they can rarely completely replace each other. Although TİKA's activities focus on the field of soft power, efforts have been made to benefit from the smart power perspective since activities are also carried out in the field of security.

In the TİKA Activity Reports examined in the study, TİKA carried out a total of 115 activities in the East African countries examined. When a general evaluation is made, it is possible to infer that TİKA carries out activities in a wide variety of fields. The first sub-question of the study was to investigate in which areas TİKA's activities are concentrated. In total, 39 out of 115 activities examined, 33.91%, were activities carried out in the field of education. When listed from the busiest area to the least active area; activities were carried out in the fields of education, building, construction and material supply, health, security, agriculture and livestock, history and culture. It can be stated that the activities carried out in the field of education are primarily important in terms of social development and vocational training. When the activities carried out by TİKA are evaluated, 87.82% of the activities carried out, excluding the security field, are activities that can be evaluated from the perspective of soft power-public diplomacy.

The second sub-question of the study was to evaluate to what extent TIKA operates in the field of security. As a result of the analysis, it was determined that South Sudan, Madagascar, Somalia and Tanzania, among the East African countries, directly participated in the International Police Training Cooperation. The last sub-question of the study is: Can TIKA's activities be evaluated from the smart power perspective? It was determined that 14 of the 115 activities examined in the study, 12.17%, were carried out in the field of security. As stated at the beginning of the study, the system, structure and actors changed after the Cold War ended. Due to the rinsing changes in the international system, it is not possible for countries to find a place for themselves in the international system by employing only hard power practices in the contemporary period. However, hard power continues to maintain its fundamental importance to ensure the survival of the state. The African continent is still a racing area today, the activities carried out and will be carried out in the field of security are of great importance for Turkey to be an effective power there and to be binding in relations. Joseph Nye argued that hard power and soft power can rarely completely replace one another, hence the need for smart strategies. In this case, it can be stated that if Turkey wants to be an effective power in the African continent, TIKA, one of the effective institutions, should be more involved in the security field. Considering that the most basic need of a country is 'security', it can be stated that the activities carried out by TIKA to contribute in this field will have a positive reflection on the relations.

GİRİŞ

2001 yılında 'Dot-com balonu' veya 'Dot-com Çöküşü' olarak bilinen dünyada yaşanan ekonomik kriz, özellikle teknoloji ve internet hisselerindeki keskin yükseliş sonrası ciddi bir değer kaybıyla sonuçlanmıştır. Aynı yıl içerisinde, 11 Eylül terör saldırılarından sonra uluslararası sistemde gündeme gelen küresel terörizm ve ekonomik kriz, Türkiye'nin sistemde kendini yeniden konumlandırmasına yol açmıştır. Türkiye 2002 yılında yapılan seçimde, iktidar değişikliğiyle beraber önemli değişikliklere imza atacak yeni bir döneme girmiştir. Türkiye, iç politikasında kamu idaresi ve hizmetleri, ekonomi ve alt yapı inşası gibi birçok konuda reformlar gerçekleştirmiş ve birçok alanda kurumsallaşma yoluna gitmiştir (Kapısız ve Dilek 2017: 222-223). Sistemde yaşanan değişimler, Türkiye'nin problemleri olarak kabul edilen Orta Doğu ülkeleri veya daha genel tabirle Doğu ülkeleriyle de ilişkilerini devam ettirmesi, Türkiye'ye Batı-Doğu-ABD arasında arabulucu kimliği yüklemiştir (Yılmaz 2019: 15). Türkiye'de yapısal olarak birçok değişim gerçekleştirilmekle birlikte, en belirgin değişim Türkiye'nin dış politikasında yaşanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Türkiye, dış politikasında daha çok Batı ile uyumlu hareket ederken, 2002 hükümet değişimi sonrası dış

politikasında çok daha aktif bir tutum benimsemiştir. Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası düzeyde güç olma hedefine yönelik politikalarını şekillendirdiği ifade edilebilir (Oba 2018: 9-12). Yeni bağımsız olan Türk Cumhuriyetlerinin alt yapı, insan gücü ve piyasa ekonomisine geçişte ilk yardımları yapan ülke Türkiye olmuştur (Kabasakal 2002). Ak Parti'nin yönetime gelmesiyle beraber, Ahmet Davutoğlu'nun öne sürdüğü bir kavram olan 'Stratejik Derinlik' doktrini çerçevesinde Türkiye'nin dış politikası şekillendirilmiş, çok yönlü dış politika ciddi bir ivme kazanmıştır (Rabasa ve Larrabee 2008).

Türkiye'nin dış politikasında yaşanan değişikliğin anlaşılabilmesi için, Ak Parti hükümetinin dış politikasının belirlenmesinde büyük etkisi olan Ahmet Davutoğlu'nun, dış politika hedeflerini analiz etmek oldukça önemlidir. Davutoğlu 'Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu' adlı kitabını 2001 yılında yayınlamıştır. Davutoğlu eserinde sık sık Türkiye'nin dış politika inşasında Osmanlı kültür mirası ve tarihsel olgulara vurgu yapmıştır (Davutoğlu 2001). Davutoğlu bu eserini yayınladıktan sonra o dönem başbakanlık görevini icra eden, Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün dış politika danışmanlık görevini yürütmüştür. 2009-2014 yıllarında ise Dışişleri Bakanı olarak göreve gelmiştir. Yeni Türk dış politikasının belirlenmesinde Davutoğlu'nun etkisini anlamak için önemlidir (Düzenci 2022: 48). Davutoğlu çalışmalarında Osmanlı mirasına önem atfetmekle birlikte, Türkiye'nin artık çok boyutlu bir dış politika uygulaması gerektiğini ve bu politikanın temelde aracının kamu diplomasisi olması gerektiğini savunmuştur. Davutoğlu'na göre Türkiye aslında Soğuk Savaş döneminden beri çok yönlü dış politika uyguladığı için, toplumsal olguları ve kamu diplomasisi kurumlarını sentezlemiştir. Özetle, Davutoğlu'na göre yeni dış politika için Türkiye kurumsal ve toplumsal olarak hazır (Ekşi 2018: 241-249). 'Stratejik Derinlik' olarak adlandırılan bu yaklaşım, jeo-stratejik konumu itibarıyla Türkiye'nin merkezi bir rol üstlenerek komşuluk ilişkilerini ve ekonomik iş birliklerini iyileştirmesi ve bu sayede Avrupa ve Orta Doğu gibi bölgelere çevre olmaktan ziyade, merkezi bir role sahip olmasını ifade etmektedir (Öktem 2011: 33-34). Esasında komşularla sıfır sorun politikası uygulanıp sonuç alınmaya başlandığında ikinci ilke olan 'merkez ülke' olma politikası üzerinde Türkiye'nin dış politikası inşa edilmiştir (Kardaş 2011: 3). Türkiye'nin Osmanlı geçmişi, kendine dış politika hedefi olarak belirlediği bölgesel güç olma söyleminin gerçekleştirilmesinde kullanılacak en önemli araçlardan biridir. Bu yaklaşıma göre, Türkiye çok sayıda ittifak kurarak, Batı ile olan ilişkilerini dengeleme fırsatına sahip olabilir. Aynı zamanda bu ittifaklar sayesinde küresel sistemde hareket özgürlüğünü arttıracığı ifade edilmiştir (Rabasa ve Larrabee 2008: 75). Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik kavramsallaştırması temelinde Türk dış politikasının

gerçekleştirilebilmesi için beş ilke öne sürmüştür. Güvenlik ve demokrasi aynı önemde değerlendirilerek arasında denge kurulmalıdır. İkincisi, Türkiye sıfır sorun yaklaşımıyla komşularına yaklaşmalıdır. Üçüncüsü, Türkiye ilişkilerini sadece komşu bölgeler ve ülkelerle değil, en uzak coğrafyayla bile ilişki kurmalıdır. Dördüncüsü, Çok boyutlu dış politikanın yükümlülüklerini yerine getirerek politikaya bağlı kalmalıdır. Son olarak, pro-aktif bir dış politika yürütmek için ritmik diplomasi temelinde hareket etmelidir (Tür ve Han 2011: 22-23).

Özetlemek gerekirse, Türkiye'nin dış politikasındaki değişim yumuşak güç temelinde inşa edilmiş, yüz yüze iletişim, diplomatik kanallar ve Türkiye'nin uluslararası örgütlere katılımına fazlasıyla önem verilmiştir. Davutoğlu ve Ak Parti hükümetinde dış politika yapımında önemli isimler, Türkiye'nin Cumhuriyet döneminden kalma Kemalist dış politikayla (durağan, gerici ve pasif) yürütüldüğünü ve bahse konu değişimlerin Türkiye için 'Büyük Dönüşüm' olacağı düşüncesine sahip olmuşlardır (Kalın 2011: 8). Türkiye'nin: Kafkaslar, Balkanlar, Orta Doğu ve Orta Asya ülkeleri arasında yaşanan anlaşmazlıklarda arabulucu siyasetini üstlenmesi, etkin ve yapıcı bir dış politika takip etmesi Türkiye'nin potansiyel yumuşak gücünü göstermektedir (Fotiou ve Triantaphyllou 2010: 99) Kamu diplomasisi aracı olarak dış yardım ve kalkınma iş birliği alanlarının yanında, eğitim, kültür, sağlık ve diaspora gibi birçok alanda kurumsallaşmaya gidilmiştir. Örnek vermek gerekirse, Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve TİKA, kabul edilen aktif dış politikanın çıktılarını olarak değerlendirilebilir (Ekşi 2014: 222-223). Türkiye'nin bölgesel güç ve dünyada önemli bir aktör olarak kabul görmek için 2000'li yıllardan itibaren politika değişikliklerine gittiğine ve ciddi kurumsallaştırmalar gerçekleştirildiğine yukarıda yer verilmişti. Kaygısız, TİKA'nın Türkiye'nin zaman içerisinde değişen politikalarıyla uyumlu olarak, sürekli dönüşüm geçirdiğini ve faaliyet alanını genişleterek, Asya dışında da faaliyetlerini yürütmeye başladığını ifade etmiştir. İmren Kaygısız (2016: 309)'a göre, TİKA, Türkiye'nin dış politikasını yürütmesinde etkin bir güçtür hem bölgesel hem de dünyada Türkiye'nin elini güçlerinden en önemli kurumlardan biri olmuştur. 1998 yılında Türkiye, 'Afrika Açılım Eylem Politikası' ilan ederek, Afrika kıtasıyla düşük seyreden ilişkileri yeniden inşa etme politikası başlatmıştır. Afrika kıtasıyla ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan TİKA'nın hangi alanlarda faaliyet yürüttüğünün incelenmesi bu açıdan önemlidir.

Literatürde yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, doğrudan TİKA'yı inceleyen çalışmaların çoğunun yumuşak güç çerçevesinde ele alındığı (Bkz. Yıldırım ve Yıldırım 2017; Mısırlı 2021; Demirtaş 2020; Purtaş 2014; Baydemir 2020; Gündoğdu 2019; Karadağ 2012;

Baydemir 2022; Şahin 2022; Yörük 2022; Sak 2014) tespit edilmiştir. Çalışma alanları genellikle Sahra-altı Afrika ülkelerine yönelik olmakla birlikte, özelde Somali'ye yönelik yapılan çalışmalar yoğunluk göstermiştir (Bkz. Alagöz 2013; Uysal 2017; Sıradağ 2016; Çınar 2019; Oktay 2013; Şahin 2021, İbrahim 2021; Şahin ve Karaköy 2018; Eldeen 2019; Mohamed 2020; Gökdemir 2022; Bacık ve Afacan 2013; Eren 2022; Erata 2018; Şen 2019; İpek ve Biltekin 2015; Tepeciklioğlu, Tepeciklioğlu ve Ünal 2018). Bu çalışmaların ilk beşinde, doğrudan Somali ile Türkiye'nin ilişkileri ele alınmıştır. Doğu Afrika'ya yönelik yapılan çalışmaların az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin Afrika kıtası ile ilişkilerinde güvenlik alanına dikkat çeken çalışmaların (Bkz. Bayram ve Tanış 2018; Oğurlu 2018; Sıradağ 2022) ise görece daha az olduğu tespit edilmiştir. TİKA'nın Doğu Afrika ülkelerinde gerçekleştirdiği faaliyetlere yönelik literatürde bulunan boşluğu gidermeye katkı sunmak amacıyla, çalışmanın ana hatlarını TİKA ve güvenlik alanında ilişkilerde gelişme sağlanan altı Doğu Afrika ülkesi oluşturmuştur. Doğu Afrika'da belirlenen altı ülke ve TİKA haricinde diğer kurumların faaliyetlerinin incelenmemesi, 2014-2022 harici gerçekleştirilen faaliyetlerin değerlendirilmemesi bu çalışmanın aynı zamanda kısıtlılığını oluşturmaktadır. Literatürde tespit edilen boşluktan yola çıkılarak araştırmanın amacı TİKA'nın ilgili Doğu Afrika ülkelerinde gerçekleştirdiği faaliyetleri detaylı şekilde analiz etmek ve uygun kavramsal çerçevede analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ana sorunsalı üç alt soru dahilinde incelenmiştir: TİKA'nın faaliyetleri hangi alanlarda yoğunluk göstermektedir? TİKA güvenlik alanında hangi oranda faaliyet yürütmektedir? TİKA'nın faaliyetleri akıllı güç perspektifinde değerlendirilebilir mi? Çalışmanın inşasında öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmış, belirlenen konu çerçevesinde nitel araştırma ve doküman analiz yöntemi benimsenmiştir. Doküman analizi yöntemi, belirli bir araştırma konusunda belirlenen veri kaynaklarının araştırılması, toplanması ve değerlendirilmesi süreçlerini içermektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, belirlenen veri kaynağına ulaşıldıktan sonra hedeflenen olgular çerçevesinde değerlendirmeler yapılmaktadır (Sak vd. 2021: 230). Bu çalışmanın temel veri kaynağını 2014-2022 yılları arasında yayınlanan TİKA Faaliyet Raporları oluşturmaktadır. Afrika Birliği'ne göre Doğu Afrika bölgesini oluşturan ülkeler: Sudan, Etiyopya, Eritre, Cibuti, Somali, Kenya, Güney Sudan, Uganda, Ruanda, Tanzanya, Komorlar, Madagaskar, Morityus ve Seyşeller'dir (Gebremichael 2019: 7). TİKA Faaliyet raporları incelendiğinde toplamda 14 Doğu Afrika ülkesinden altısında; Eritre, Somali, Kenya, Güney Sudan, Ruanda, Tanzanya, Madagaskar'da güvenlik alanında faaliyet yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bundan dolayı çalışmada, yukarıda

ifade edilen altı ülkede TİKA'nın yürütmüş olduğu faaliyetler incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede çalışmada öncelikle farklı güç çeşitleri olarak nitelendirilen, sert güç, yumuşak güç ve akıllı güç kavramları irdelenmiştir. Ardından Türkiye'nin Afrika kıtası ile tarihsel süreçte ilişkileri, TİKA'nın inşası ve Türk dış politikasında Afrika kıtasına yönelimi irdelenmiştir. Sonrasında çalışmada belirlenen altı Doğu Afrika ülkesinde gerçekleştirilmiş olan TİKA'nın faaliyetleri ve incelenen faaliyetlerin nicel karşılıkları da hesaplanarak çalışmanın sorunsal çerçevesinde analizine yer verilmiştir. Sonuç kısmında elde edilen bulgulardan yola çıkılarak genel değerlendirme yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Kavramsal Çerçeve: Farklı Güç Tanımları

Uluslararası sistem devletler, uluslararası örgütler-şirketler ve terör örgütleri gibi birçok aktörü içerisinde barındıran, merkezi bir hükümetin olmadığı anarşik bir yapıya sahiptir. Anarşik olarak nitelendirilen bu sistem içerisinde, devletlerin varlıklarını idame ettirebilmeleri için kendi ayakları üzerinde durabilmelerini gerekli kılmakta ve bunu başarmanın yolu 'güç' üzerinden değerlendirilmektedir. Güç kavramı, uluslararası ilişkiler literatüründe vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ancak ortam, kurallar ve aktörlere göre gücün pek çok değişkeni bulunmasından dolayı evrensel bir güç tanımı yapılamamıştır. Tarih içerisinde güç kavramı, anlam ve kaynak bakımından ciddi değişimlere uğramıştır.

Sözlük anlamında güç, başkalarının aslında yapmayacakları şeyleri yaptırmak veya bir şeyleri kontrol etmek anlamına gelir. Belirli kaynaklar sayesinde güç kavramından bahsedilebilir. Bu doğrultuda uluslararası ilişkilerde güç kavramı nüfus, coğrafya, askeri güç, siyasi güç ekonomi gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Güç kavramı genellikle realizm ile özdeşleştirilmiş olsa da İdealist yaklaşımda olduğu gibi Marksizm ve Feminizm gibi eleştirel teorilerde de önemli bir yere sahiptir. İdealist yaklaşım gücün önemini kabul eder fakat şiddet hariç, özellikle ekonomik araçların gücüne vurgu yapar. Bu doğrultuda güç merkezli uluslararası ilişkiler teorileri, kaynak ve anlam bakımından farklı güç türlerine hitap etmektedir. Realizme özgü olan güç yaklaşımı sadece 'kaba somut' eylemlerdir (Wendt 2005: 181-185).

Hans J. Morgenthau (1948: 32-36)'ya göre güç, bir aktörün başka bir aktör üzerinde denetim sağlamasını ifade eder ve bu denetimi devam ettirebilecek her türlü araç kaynak olarak kullanılabilir. Joseph Nye (1990: 177) gücü, insanların hakkında sürekli bir şeyler söylediği ancak çok azının bilimsel bilgiye sahip olduğu hava metaforuna benzetir. Sistemde güç değişimleri tüm ulusları ilgilendirmekle beraber genelde dünya savaşları ile ilişkilendirilir. Bundan dolayı tıpkı çiftçilerin ve meteorologların hava durumunu tahmin etmesi gibi siyasi

liderler, analistler ve uzmanlar da güç dağılımını anlamaya çalışırlar. Yılmaz Tezkan (2005: 137)'a göre, devletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri ve güvenliklerinin sağlanabilmesinin temel aracı güçtür. Haluk Özdemir (2008: 119), iki veya daha fazla aktör arasında tarafların algılaması ile meydana gelen bir ilişki türü olarak tanımlayarak, gücün meydana geldiği bağlama dikkat çekmiştir.

Joseph Nye (1990: 154), geleneksel olarak güçlü devletlerin esasında savaştaki gücüyle değerlendirildiğini, fakat askeri güç ve fetih anlayışının güç kavramı içerisinde anlamını yitirmeye başladığını ifade etmiştir. Joseph Nye (1990: 179), gelişen endüstriyel teknoloji sayesinde (teknolojik silahlar ve nükleer güç) savaşların ulaştığı yıkıcı boyuta dikkat çekmiştir. Nükleer güç ile elde edilen yıkıcı güç, kullanılacak herhangi bir askeri gücü kullanışsız ve maliyetli hale getirmiştir. Bundan dolayı devletlerin sahip olduğu 'savaş gücü' kaynağı sorgulanmaya başlanmıştır. Örneğin, ABD Japonya'yı 1853 yılında limanlarını açması için bombalamakla tehdit edebilirdi. Ancak günümüzde ABD'nin bu tavrı takınması mümkün değildir. Joseph Nye (1990: 180), gücün değişen kaynakları incelendiğinde özellikle ekonomik güç önemli kabul edilmeye başlanmasına işaret ederek, somut güç kaynakları haricinde soyut (yumuşak güç kabul edilen) kaynaklarda oldukça önemli hale geldiğinin altını çizmiştir. Nye, küreselleşmeyle beraber artan karmaşık bağımlılık karşısında devletlerin göreceli güç hesaplamaları yapmaları gerektiğini ifade etmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi, uluslararası sistemde yaşanan değişim gücün kaynaklarına da etki ederek, güç kavramında anlam ve kaynak bakımından farklılaşmaların doğmasına neden olmuştur. Bu çalışmada güç kavramı; sert güç, yumuşak güç ve akıllı güç sınıflandırılması üzerinden incelenmiştir.

Sert Güç

Uluslararası ilişkiler literatüründe sert güç kavramı, yumuşak güç ve akıllı güce kıyasla tarihte çok daha öncesinde üzerine tartışılmaya başlanmıştır. Uluslararası ilişkiler literatüründe başat teorilerden biri olan klasik realizmde, sert güç kavramı önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı realist düşünürlerin aynı zamanda sert güç kavramı ile ilgilendikleri ifade edilebilir. Sert güç kavramı, Niccolò di Bernardo dei Machiavelli döneminde bilimsellik kazanmıştır. Machiavelli'ye göre, bir devlet için en önemli olan şey güçlü olmaktır. Bir devletin iktidarını sağlayabilmesi için ise askeri güç vasıtası ile korku dolu politikalar benimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Machiavelli'nin savunduğu yaklaşımlar, günümüzdeki sert güç yaklaşımının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Yatağan 2018: 71). Machiavelli 'Prens' adlı eserinde, yaşamış olduğu dönemde İtalya'nın içinde bulunduğu bölünmüşlükten yola çıkarak hükümetlerin dinsel

ve ahlaki kaygılarının olmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Realizm tartışmalarında önemli bir yere sahip olan bir diğer isim Thomas Hobbes'tur. Hobbes 'Leviathan' adlı eserinde; çıkar, sistem ve anarşi gibi kavramları inceleyerek kavramlara yeni bir perspektiften bakmayı sağlamıştır. Hobbes'a göre, insanların içinde hayatta kalma iç güdüsü bulunur ve bu iç güdü esasında insanların bütün davranışlarına yol verir. Dünya düzeninde herkesin herkese savaşı 'Bellum omnium contra omnes' mevcuttur ve bunun temel sebebi insanlar için en temel şeyin kendi çıkarları olması şeklinde açıklamıştır. Bu düşüncenin temelini, insan insanının kurdudur 'Homo homini lupus' şeklinde açıklamıştır. Bu önermeler dahilinde tüm insanlar çıkarları için güce başvurduklarında toplumda çatışmaların meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır (Arı 1999: 81). Aynı zamanda Hobbes insanlarda sürekli iktidar elde etme arzusu olduğunu ve bunun sonucunda sürekli güç elde etmek isteyeceklerini ifade etmiştir (Yurdusev 2004: 44-45). Bu durumu engellemek için ise toplum ve devlet arasında toplum sözleşmesinin yapılması gerektiğini, böylelikle güç kullanma yetkisinin devlete yani 'Leviathan'a verilmesini savunmuştur (Arı 1999: 181).

Sert güç yaklaşımını merkez alan realistlere göre; uluslararası sistemin anarşik olarak kabul edilmesinde, egemen devletlerin üst bir otorite kabul etmemeleri bir faktördür. Uluslararası sistemde egemen devletlerin ilişki biçimi çatışmadır ve bundan dolayı güç önemlidir. Devletler arasında ilişkilerin çatışma ve rekabetle yürütülüyor olması, sistemin anarşik olmasında bir faktördür (Yurdusev 2004: 44-45). Bu doğrultuda sistem anarşiktir ve devletlerin en önemli problemi güvenliğin sağlanmasıdır. Güvenlik aynı zamanda devletin ulusal çıkarı olarak değerlendirildiği için güç ile özdeşleştirilmiştir. Bu çerçevede sert güç anlayışı, emir verebilme yeteneği ve verilen emrin yerine getirebilmesi için harekete geçirecek etki gücüne sahip olunması şeklinde değerlendirilebilir (Ateş 2009: 18-19). Sert güç yaklaşımında ekonomi politikaları tek başına bir şey ifade etmez, esasında ekonomi politikaları güce ulaşmada bir araç olarak kullanılır. Asıl amaç güç elde etmektir (Krasner 1982: 498). Colin S. Gray (2011: 5) sert gücü, bir aktörün diğer bir aktöre askeri güç yolu veya ekonomik yönden tehdit-ödül yöntemi aracılığıyla istemediği bir şeyi yaptırması olarak değerlendirir. Realist yaklaşımda sert güç anlayışının 'sert' yapıya sahip olması, sadece somut olanlara odaklanmasından ziyade gücün doğrudan etkileşim aracı olarak kullanılmasıdır.

Askeri ve ekonomik güç, sert güç tanımlamalarında sıklıkla yer alır. Ancak esasında sert güç: devletin coğrafik olarak konumu, teknolojik ilerleme, nüfus gibi etmenleri de içerisinde barındırır. Fakat sayılan son üç etmen, esasında askeri ve ekonomik güce hizmet eder, önemli olan askeri ve ekonomik güce sağladığı katkıdır (Bayır ve Sönmezoğlu 2014: 9). Realist

düşüncenin sert yapıya sahip olması, sadece maddi güce odaklanması değil, doğrudan gücün etkileşim aracı olarak benimsenmiş olmasıdır (Dahl 1957).

Yumuşak Güç

1990 yılında 'Bound to Lead: The Changing Nature of American Power' adlı çalışmasında Joseph Nye, yumuşak güç kavramını uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırmıştır. Uluslararası ilişkiler literatüründe kavram yeni gibi kabul görmüş olsa da aslında çok daha öncesinde olgu olarak tartışılmaya başlanmıştır. 1939 yılında yayınlanan 'The Twenty Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations' adlı eserinde Edward Hallet Carr, ekonomik ve askeri gücü kabul etmekle birlikte fikirler üzerindeki güce vurgu yapmıştır. Böylelikle, ilk önce Carr yumuşak gücün stratejik gücüne dikkat çektiği, Nye ise kavramın ortaya çıkmasını sağladığı ifade edilebilir.

Uluslararası sisteme dahil olan yeni aktörlerin (ulus ötesi şirketler, dini gruplar, terör örgütleri gibi), uluslararası siyasete etkisi dikkate alınmalıdır. Uluslararası sisteme dahil olan yeni aktörler, sistemin yeniden okunmasını zaruri kılmıştır. Devletlerin hayatta kalmasını askeri güç çerçevesinde açıklayan geleneksel görüş, günümüzdeki tehditlere cevap verebilecek niteliğe sahip değildir. Geleneksel görüşe göre bir devletin hayatta kalabilmesi için, toprak ve egemenlik ilk sıradadır. Fakat tehditler ekonomik, çevre, iklim gibi çok daha karmaşık hale gelmiştir (Nye 1990: 157). Ortaya çıkan bu yeni tehditlere karşı sert güç kullanımı önlem veya çözüm olabilecek niteliğe sahip değildir. Örneğin Japonya günümüzde nükleer güce sahip olabilecek ekonomik güce sahiptir fakat iç politikasında ve özellikle dış politikasında problemlere sebep olacaktır. Nye (1990: 160) sert güç politikalarının yetersiz olduğuna dikkat çekmek ile beraber, dünya siyasetinin sadece sınırlı derecede değişim geçirdiğini, geleneksel olarak tanımlanan jeopolitik konumun ve askeri gücün 'güç' kaynakları içerisinde önemli birer faktör olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yumuşak güç, bir aktörün herhangi bir durumda sistemde bulunan diğer aktör tarafından kendi çıkarlarıyla uyumlu politika takip etmesini veya diğer aktörün çıkarlarını yapılandırma yeteneğidir (Nye 1990: 168). Bir aktörün kendi istediğini karşı tarafa yumuşak güç araçlarla yaptırması, bu süre zarfında sert güç ve komutanın kullanılmaması gücün ikinci yüzünün incelendiğini gösterir (Nye 2023: 12). Yumuşak güç kavramında sıklıkla etki ve ikna yönünden bahsedilse de esasında yumuşak güç çok daha fazlasını kapsar. Bundan dolayı yumuşak güç kavramı incelenirken baştan çıkarma, cezbetme ve çekme gibi yetenekleriyle değerlendirilmelidir. Bu çerçevede yumuşak güç davranışsal çerçevede, çekici güç olarak

incelenir. Bu çerçevede aktörün karşı taraf üzerinde cazibe oluşturacağı etki, yumuşak gücün kaynakları olacaktır (Nye 2008: 95). Sert güç yaklaşımında daha dar kapsamda bulunan ‘başkalarının yaptıklarını değiştirme’ yeteneği, yumuşak güç ile ‘başkalarının ne istediğini şekillendirme’ yeteneği yaklaşımı getirilerek anlamı genişletilmiştir (Bilgin ve Eliş 2008: 9). Colin S. Gray (2011: 5) ise yumuşak gücü, aktörün kendi kimliği ile karşı tarafla işbirliği kurarak üzerinde nüfuz yani etki gücüne sahip olması olarak değerlendirmiştir. Karşı aktör üzerinde geliştirilen ilişkiler sayesinde çekicilik oluşturulur ve bu sayede ikna kabiliyeti ortaya çıkar. Robert Jervis (1999)’e göre, aktör yumuşak gücünü kendi çıkarlarını ve hayati amaçlarına ulaşmak için kullanır. Mohammed B. E. Saaida (2023: 119)’ya göre bir aktörün yumuşak gücünün etkinliği; aktörün kültürüne, takip ettiği dış politikasının güvenilirliğine, benimsediği değerlere ve çekiciliğine bağlıdır. Aktör yumuşak gücünü doğru kullanırsa uluslararası sistemde güvenilir bir kimlik inşa edebilir, iyi niyetiyle dış politika hedeflerine ulaşabilir.

Diğer ülkeleri etkileme gücü; kültür, ideoloji ve kurumlar gibi araçlar soyut güç kaynakları olarak kabul edilir. Yumuşak güç tıpkı sert güç kadar önemli kabul edilmelidir. Uluslararası sistemde kendisini meşru kabul ettiren devlet daha az dirençle karşılaşır. Eğer bir devletin kültürü ve ideolojisi çekiciyse sistemde bulunan diğer devletler politikalarını istekle takip eder, zorlayıcı yani sert güç araçlarını kullanmaya gerek kalmaz (Nye 1990: 165-166). Yumuşak güç, etki ve ikna yeteneğinden çok daha fazlasını ifade eder. Yumuşak güç baştan çıkarma, cezbetme ve çekme yetenekleriyle değerlendirilip, sert gücün tehdit veya zorlama ile oluşturulan etki gücünden ayrılmalıdır. Bu doğrultuda cazibe oluşturacak araçlar, yumuşak gücün kaynakları olacaktır (Nye 2008: 95). Bir aktörün yumuşak güç kaynakları sınıflandırıldığında, temelde üç kaynak üzerine inşa edilir. İlki kültür (çekici, cezbeden kültür), ikincisi siyasi değerler (iç ve dış politikasında benimsemiş olduğu değerlerine bağlı kalması), üçüncüsü yasal ve ahlaki değerlerle örülmüş dış politikaya sahip olmaktır (Nye 2008: 96). Yumuşak güç kaynaklarından biri de popüler iletişim kanallarının kullanılmasıdır. Bir devletin diğer devletlere istediği mesajları ulaştırabilmesi ve ikna edebilmesi için önemli bir yumuşak güç aracıdır (Nye 2023: 14).

Akıllı Güç

Sert güç ve yumuşak güç arasında her ne kadar ayırım yapılsa da kaynak ve faaliyet bakımından net bir ayırımın yapılmasının zor olduğu ifade edilebilir. Sert güç ve yumuşak gücün anlam olarak iç içe geçmişliği, birinin diğerinin yerini tam olarak alamayacağı düşüncesi akıllı güç kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Aynı zamanda 2001 yılından sonra

ABD'nin takip etmiş olduğu dış politika nedeniyle iç politikada ve uluslararası sistem içerisinde bulunduğu durum Joseph Nye ve Richard Armitage'yi harekete geçirmiştir. 2008 yılında yeni gelecek başkan için tavsiye niteliği taşıyan, Nye ve Armitage tarafından 'CSIS Comission on Smart Power a Smarter, More Secure America (CSIS Reports)' adlı çalışma yayımlanmıştır. Akıllı gücün ortaya çıkmasında önemli kabul edilen çalışmalardan biridir. Bu çalışmada ABD'nin sert güç politikaları takip etmesi, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerde sağlanmış olan konsensüsleri hiçe sayması ciddi şekilde eleştirilmiş, ABD'nin yumuşak gücünü kaybettiğine vurgu yapılmıştır. Bir an önce bu hatalı dış politikadan dönülmesi gerektiğine vurgu yapılırken, yumuşak güce verilen önemin altı çizilmiştir (Armitage ve Nye 2007:7-9).

Joseph Nye gücü, aktörün kendi istediğini karşı tarafı zorlamadan kabul ettirebilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Bunu yapmanın üç ana yolu vardır: zorlama, ödeme (sert güç) ve yumuşak güç. Nye sert güç ve yumuşak gücün çok nadir birbirinin yerini alabileceğini bundan dolayı ikisinin bir arada akıllı strateji ile kullanılması gerektiğini öne sürmüştür (Nye 2009: 160). Nye, akıllı güç stratejisinde kaynakların nasıl uygulanacağını belirlemek için 'Bağlamsal Zekâ' yaklaşımını ortaya atmıştır. Bağlamsal zekâ, aktörlerin belirleyeceği dış politikasında, akıllı politikalar ve stratejiler uygulayabilmek için politika yapıcılarının taktik ve hedefleri uyumlaştırmasında sezgisel beceriyi ifade eder (Nye 2009: 161). Suzanne Nossel (2004: 131-140), ABD'nin içinde bulunduğu duruma dikkat çekerek, ABD'nin kendini yalnızlaştırdığını ve takip edilen yanlış politikalar sonucu ABD'nin gücünün artık hoş görülmediğini ifade etmiştir. ABD'yi içinde bulunduğu durumdan kurtarmaya yardımcı olacak şey, yeniden sistemdeki iş birliklerine dahil olması, demokratikleşme ve özgürlüğün yayılmasıdır. Wilson Ernest (2008: 110) akıllı gücü, bir aktörün hedeflerine ulaşmak için sert güç ve yumuşak güç kaynaklarını akıllıca kullanması şeklinde tanımlamıştır. Uluslararası sistemde yaşanan değişimler ve mevcut hükümet yönetimlerinin kısa süreli politikaları yüzünden, akıllı güç politikalarının uygulanmasının artık zaruri olduğunun altını çizmiştir.

ABD'nin gücü bağlamsal zekâ çerçevesinde ele alındığında, ABD'nin sadece güçlü taraflarının değil aynı zamanda sınırlarının da göz önüne alınarak incelenmesini içerir. ABD günümüzde uluslararası sistemde tek süper güç olarak değerlendirilir fakat dünyanın farklı bölgelerinde etkisi olsa bile kontrol etme gücüne sahip değildir (Nye 2009: 162). ABD Soğuk Savaş dönemi boyunca birçok hata yapmasına rağmen ABD yumuşak ve sert güç araçlarını bir arada kullanmıştır. Sovyet saldırılarına karşı sert güç ile cevap verirken diğer taraftan Demir Perde'nin ardındaki komünizm düşüncelerini Amerikan fikirleri ile yıkmıştır. Berlin duvarı esasında fiziksel olarak duvarın gerçek anlamda yıkılmasından ziyade komünizme inanmış

ancak inancını kaybeden insanlar tarafından yıkılmıştır. Günümüz bilgi çağında ise askeri güç ve yumuşak güç politikaları bir arada kullanıldığında başarı sağlanacaktır (Nye 2009: 163).

Sert güç ve yumuşak güç bir arada kullanılarak başarılı akıllı güç politikaları uygulanmak isteniyorsa, öncelikle kesin ve kapsamlı tanımlamalar yapılmalıdır. İkincisi, yumuşak güç ve sert güç kurumları dikkatle incelenmelidir. Üçüncüsü, yumuşak güç ve sert güç araçlarının birlikte kullanılarak elde edilecek olan akıllı gücü destekleyecek siyasi dinamikler ele alınmalıdır (Ernest 2008: 114). Aynı zamanda akıllı güç politikalarının gerçekleştirilmesinde, dikkate alınması gereken bazı hususlar da vardır. Akıllı güç uygulanacak olan karşı aktörün iç doğası ve dış bağlamı öncelikle irdelenmelidir. Hedeflenen aktörün nüfusu ve bölgesi göz önüne alınarak, özellikleri göz önüne alınmalıdır. Aynı zamanda akıllı güç uygulayacak olan aktör de kendini tanımalı, ülkesinin ve toplumunun beklentilerini ve hedeflerine ulaşma kapasitesini bilmesi gerekir. Gerçekleştirilecek akıllı güç politikaları sadece iki devleti ilgilendirmeyeceği için bölgesel ve küresel açıdan konunun incelenmesi gerekir (Ernest 2008: 115).

Sert gücün günümüz uluslararası ilişkilerinde tek başına başarı sağlayamamasının en önemli nedenlerinden biri sistemde yaşanan değişimlerdir. Öncelikle sistemde meydana gelen değişimlerin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu değişim, sistemdeki aktörleri (Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgütler, Bölgesel Örgütler ve STK'lar vd.) ve sistemde meydana gelen yeni tehditleri (terörizm, küresel ısınma ve dünya ekonomik krizleri vd.) kapsamaktadır. Günümüzde bu değişim kabul edilmeden, devletlerin başarılı bir şekilde varlıklarını devam ettirmeleri mümkün olmadığı söylenebilir. Küreselleşme ve artan karmaşık karşılıklı bağımlılık devletleri ortak küresel problemlere karşı, yine ortak hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde uluslararası sistemde etkin bir güç olmak için askeri güç ve kaynakları tek başına yeterli değildir ancak temel önemini korumaya devam etmektedir. Türkiye, alıcı ülkelerin 'temel güvenlik' problemlerine karşı sert güç kaynaklarını TİKA aracılığıyla özellikle: asker, jandarma ve polis eğitimleri dahilinde kullanmaktadır. 'Uluslararası Polis Eğitim İşbirliği Projesi' TİKA ve Emniyet Genel Müdürlüğü işbirliğinde ilk 2007 ve 2008 yılları arasında pilot ülke olarak seçilen Arnavutluk ve Kırgızistan ile başlamıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2014: 273). Her geçen yıl proje kapsamı genişletilmekte ve yeni ülkeler dahil edilmektedir. Bu çalışmada belirlenen Doğu Afrika ülkelerinde, güvenlik alanında yürütülen faaliyetlere özel önem verilmiştir.

TİKA, sıklıkla Türkiye'nin yumuşak güç ayağı olarak değerlendirilmektedir. TİKA'nın belirlenen Doğu Afrika ülkelerinde sağlık, tarih ve kültürel, eğitim, tarım, hayvancılık ve doğrudan insani temel ihtiyaçlara yönelik faaliyetler gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi akıllı güç kavramı, sert güç ve yumuşak güç kaynaklarını içerisinde barındırır. TİKA'nın faaliyet alanı iki alanı da kapsadığı için (Bkz. Bayram ve Tanış, 2018; Oğurlu,2018; Sıradağ, 2022), TİKA'nın gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler akıllı güç kavramı çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin Afrika Kıtasıyla Tarihsel Süreçte İlişkileri

Osmanlı Devleti; Mısır, Libya Tunus ve Cezayir gibi Afrika ülkelerinin hepsi veya bir kısmının üzerinde belirli zaman aralığında hakimiyet sahibiydi. Bu nedenle Kuzey Afrika ülkeleri ile Osmanlı Devleti'nin arasında önemli bir bağ olduğunu ifade edilebilir. Osmanlı Devleti, Sahra-Altı Afrika kıtasında bulunan Sudan, Eritre, Etiyopya, Cibuti Somali, Nijer ve Çad gibi ülkeler üzerinde de kısmi bir hakimiyet sağladığı dönemler olmuştur. Osmanlı Devleti aynı zamanda günümüzde Nijerya, Nijer ve Çad bölgesinde bulunan Kanem-Bornu İmparatorluğu ile dostluk ve ittifak üzerinde anlaşma sağlamıştır. İlerleyen süreçte III. Murat döneminde savunma antlaşması imzalanmış Osmanlı, Kanem Bornu'ya askeri teçhizat göndermiştir. 1861 yılından itibaren Osmanlılar Güney Afrika'da diplomatik temsilci buldurmaya başlamıştır. Cape Town'a ilk fahri başkonsolos P. E. de Rouabix 18 Şubat 1861'de atanmıştır. Takip eden süreçte bir dizi fahri konsolos ataması gerçekleştirilmiştir (Özkan 2012 :21). Türkiye'nin Osmanlı mirası olarak, bahsedilen dönemlerden itibaren ortak tarih ve kültüre sahip olması çok önemlidir. Avrupa, köle ticaretiyle birlikte 16. yüzyıldan itibaren Afrika kıtasında sömürge faaliyetlerine başlamış ve 1884-1885 yılları arasında düzenlenen Berlin Konferansı'nda Avrupalı büyük devletler arasında kâğıt üzerinde paylaştırılmıştır (Tepeciklioğlu 2012: 21). Osmanlı Devleti ihtiyaç durumunda Kuzey Afrika'ya İspanyollardan gelen tehditleri önlemek amaçlı temsilcilerini göndermiş ve böylelikle yaşanılacak istilayı önlemede rol oynamıştır. Aynı zamanda Doğu Afrika bölgesinde bulunan kısmi hakimiyeti sayesinde Portekiz'in yayılmasını önlemiştir (Özkan 2012: 21).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Afrika devletleriyle Türkiye'nin ilişkisi istikrarsız bir seyir göstermiştir. Osmanlı devleti döneminde özellikle Kuzey bölgesinde kalan devletlerle, Osmanlı'nın bölgede sahip olduğu hakimiyeti sayesinde sürekli ilişkileri vardı. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ilan edildikten sonra 1990'ların sonlarına kadar, Afrika kıtasıyla Türkiye'nin ilişkileri oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir.

Esasında bu dönemde Türkiye'nin ne Afrika bölgesine açılma ne de Afrika kıtasına yönelik tutarlı bir politika sergileme gibi bir hedefi vardı. Aslında Afrika kıtası, Sahra-altı bölgesi özellikle uluslararası sistemde uzun zaman incelenmeye değer ve marjinal bölge olarak kabul edilmiştir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemde var olan Doğu-Batı kampaşması, Afrika kıtasının ikincil önemde kalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin içerisinde bulunduğu hem içsel hem de uluslararası sistemde siyasal ve güvenlik odaklı problemler yine kıtaya ilgi gösterilememesinin sebeplerindedir. Soğuk savaşın sona ermesiyle diğer devletlerde olduğu gibi Türkiye'de dış politikasını revize etme ihtiyacı duymuştur (Tepeciklioğlu 2012: 59-60). Türkiye'de, Cumhuriyet ilan edildikten sonra 'ileri' kabul edilen Batı'nın bir parçası olarak kabul görmeye yönelik politikalar benimsenmiştir. Bu süreçte Afrika ülkeleri yeni bağımsızlığını kazanmış 'emekleme' döneminde oldukları göz önüne alındığında, Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik politika benimsemesi çok zordu. II. Dünya Savaşının getirdiği yıkım ve tahribat her alandaydı ekonomi de bunların başında geliyordu. Türkiye bu süreçte Truman ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'den yardım almış, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Orta Doğu'da nüfuzunu arttırmasını diye ABD teşvikleriyle Bağdat Paktı adı altında Birleşik Krallık, İran, Irak ve Pakistan arasında güvenlik ve savunma odaklı Pakt kurulmasına Türkiye öncülük etmiştir. Türkiye'nin bu dönem de dış politikasını özetlemek gerekirse, güvenliğin sağlanması Batı ittifakı içerisinde kendine yer bulmak olarak değerlendirilmiştir (Tepeciklioğlu 2012: 66). Uluslararası sistemde algıladığı tehditler nedeniyle dış politikasını uluslararası örgütler ve ABD odaklı olarak şekillendiren Türkiye, Afrika ile ilk kez diplomatik olarak önemli boyutta yakınlık kurması (Boztaş, 2011:146), 1948 yılında Sahel bölgesine İslam Konferansı Örgütü aracılığıyla 10 milyon dolarlık yardımda bulunmuş olmasıdır (The U.S. Agency for International Development, 2005). Ayrıca Cumhurbaşkanı'nın Celal Bayar, Başbakan'ın Adnan Menderes olduğu dönemde, Kuzey Afrika'da bağımsızlık mücadelesinde olan devletlere ekonomik destek sağlanmıştır (Hazar 2003: 117).

Ataöv (1976) 'Afrika ve Biz' adlı makalesinde, 1950-1960 arasındaki Türkiye'nin Afrika'ya yönelik politikalarını şöyle ele almaktadır: BM Genel Kurulunda 1951-1953 yılları arasında Fas'ın bağımsızlık konusu tartışıldığında bu konunun ertelenmesi yönünde oy kullanmıştır. 1952 yılında yine BM kurulunda Tunus'un bağımsızlığı için oturum düzenlendiğinde Türkiye bu sorunun Fransa-Tunus arasında bir iç sorun olduğunu belirtmiştir. Aynı tutum Cezayir'in bağımsızlık tartışmalarında tekrarlanmıştır. Ruanda ve Burundi'de düzenlenecek seçimlerin BM nezdinde özgürce yapılması ve Moritanya'nın bağımsızlığı

oylanması konularında Türkiye çekimser kalmış, Angola konusunda ise 'NATO Müttelikleri' ile birlikte hareket edilmesi gerektiği yönünde talimat verilmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ülke sınırları içerisinde takip ettiği ırkçı politikalarından dolayı Uluslararası Çalışma Örgütü'nden çıkarılmasına yönelik öneriye de destek vermemiştir. BM'de düzenlenen Güney Afrika'da ırkçı azınlık baskısını kınama kararında Türkiye'nin lehte oy kullanmasını ise Ataöv özellikle BM'de çoğunluğun lehte oy kullanmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Güney Afrika'ya bağımsızlık ve milli egemenlik hakkı verilerek serbest seçimlerin önünün açılmasına yönelik hükümler ise BM'de bulunan Türkiye daimî elçisi Türk tarafının bu durumu 'aşırı' bulduğu şeklinde ifade etmiştir. Güney Afrikalı politikacı Nelson Mandela'nın özgür bırakılmasına yönelik mektubu BM Genel Sekreterine imzalatmaya çekimser davranmış, ancak 1967 yılında BM kararında Güney Afrika'da ırk ayrımını kınayan 89 ülkenin arasına katılabilemiştir. Mahmut Dikerdem (1977: 65-69), 1950-1960 yıllarında Türkiye'yi Orta Doğu ve Afrika ülkelerinde temsil etmiş önemli büyükelçilerindedir. Görevde olduğu zaman aralığında, Türkiye'nin Afrika ve Asya'da yaşanan bağımsızlık mücadelelerinden haberdar olmadıklarını hatta Türk yönetiminin aslında var olan sömürgelerin, sömürgeci devletler arasında el değiştirmesi olarak değerlendirdiklerine yer vermiştir. Ayrıca Dikerdem, Türkiye'nin ABD'nin oy tercihine göre oy vermesi, Cezayir konusunda Fransa'nın yanında olması ve Kıbrıs konusuyla ilgilide İngiltere'nin yanında durması yönünde Türk Dışişlerine talimat verildiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin üst düzey yöneticileri arasında başka bir yol fikri bile olmadığını, o dönemde Türkiye'nin dış yardımlara olan bağılılığı üzerinden açıklamıştır. Dikerdem'in ifade ettiklerine örnek vermek gerekirse; Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır, İngiltere ve Fransayı karşısına alarak Süveyş Kanalı'nı millileştirmek istediğinde Türkiye, yine Fransa ve İngiltere yanında tutum sergilemiştir (Tepeciklioğlu 2012: 68).

1957 yılında Gana bağımsızlığını kazandığında, Türkiye Gana'yı tanımış ve takip eden süreçte burada daimî bir büyükelçilik açmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde 1950-1960 arasında bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerini Türkiye tanımış, diplomatik ilişkiler kurmuş ve bazı Afrika ülkelerinde daimî elçilikler açmıştır. Ancak bu gelişmeler hiçbir şekilde önemli ve uzun vadeli ilişki kurulmasını sağlamamış, Türkiye'de bahsedildiği gibi Afrika'ya yönelik ciddi bir girişimde bulunmamıştır (Özkan 2012: 21). 1960 yılında Lagos'ta Nijerya büyükelçiliği açılmış, 1963 yılında ise Kongo Cumhuriyeti'nde Kinshasha Büyükelçiliği açılmıştır (Hazar 2003: 111). Türkiye iki kutuplu dönemde, jeostratejik öneme sahip orta büyüklükteki bir devlet olarak bloklardan bağımsız dış politika üretmenin çok zorlaştığı dönemde NATO'nun bir parçası olmuştur. Baskın Oran (2001: 498), 1950-1960 döneminde

Türkiye'nin Doğu-Batı arasında denge takip etmek veya Batı'nın kendi içerisindeki dengeye dahil olma amacının olmadığını, sadece ABD'nin politikalarına ve teşviklerine bağımlılık ve bağımlılık gösterdiğini, hatta uluslararası sistemdeki gelişmelere de kayıtsız kalarak Türkiye'nin kendini sınırladığını ifade etmiştir. Elem Eyric Tepeciklioğlu (2012: 71-75)'na göre Türkiye, Bandung Konferansı'nda yeni bağımsız veya bağımsızlığını kazanmak üzere olan Afrika ve Asya ülkelerine karşı, kendi tarihi ile çelişir bir tutum sergilemiştir. Türkiye konferansta, Asya ve Afrika ülkelerine barış ortamı sürdürülmesi için mantıklı olanın NATO gibi kolektif savunma amaçlı kurulan uluslararası örgütlere dahil olmak olduğunu savunmuştur. Bu tezini de 'barış içinde bir arada yaşama' fikrinin gerçekleşmeyeceğini ileri sürerek desteklemiştir. 1960 ve 1970 yılları arasında Türkiye bazı Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını tanıyıp, büyükelçilik açmasına rağmen yürütülen faaliyetlerin süreklilik sağlamaması ve en başta Dışişleri Bakanlığı'nın bu dış politika girişimlerinin faydasına inanmaması gibi nedenlerden dolayı kurulan ilişkilerde ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. Özkan (2012: 21-22), 1970 yılında Türkiye Afrika'ya yönelik bir açılım planı tasarlamış olsa da gerçekleştirilememesini şu şekilde açıklar: Gerçekleştirilememesinin asıl sebeplerinden biri, Türkiye'nin gündemini meşgul eden önemli problemlerdir. Örneğin, Kıbrıs konusunda Batılı ittifaklarıyla yaşadığı problemler ve 'Türkiye'nin Afrika kıtasına yönelik ilgi, bilgi ve strateji eksikliği' en önemli problem olarak değerlendirmiştir.

1964 yılında Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırı girişimlerinde bulunulmasına karşılık Türkiye'nin olaylara müdahale etmek istemesiyle, ABD sert bir tutum takınarak dönem Başkanı Johnson Türkiye'ye nota göndermiştir (Agmon 1986: 92-93). Türkiye eğer Kıbrıs'a yönelik herhangi bir askeri operasyon düzenlerse, ABD'nin NATO üzerinden Türkiye'ye sağladığı hiçbir askeri teçhizatı kullanamayacağına yönelik açık tehdit karşısında, Türkiye ABD odaklı dış politika anlayışını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Yine bu dönemde Stalin'in ölümü neticesinde Türkiye'nin Sovyetler' den gelen tehdidin azalmaya başlamasıyla, Türkiye dış politikasında ABD önceliğini, Avrupa'ya vermeye başlamıştır (Bolükbaşı 1993: 511-515). 1978-1979 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı görevini icra eden Gündüz Ökçün zamanında, özellikle Türkiye'nin Namibya ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik birçok girişimde bulunulmuş ve BM Namibya Konseyi başkanı olarak Türkiye'nin ciddi ekonomik katkıları sağlamıştır (Oran 2002: 677). İfade edilen tarihler arasında yine Afrika kıtasında bağımsızlık mücadelelerine silah yardımlarında bulunulmuş ve Rodezya'daki gerilla kuvvetlerine ekonomik destek sağlanmıştır. Portekiz'in sömürgesi olan Mozambik lehine imza atılmış ve Eritre'nin sömürge karşıtı bağımsızlık mücadelesine destek sağlanmıştır. Bütünsel olarak değerlendirildiğinde

Türkiye'nin yardım girişimleri önemli olarak kabul edilebilir. Ancak yapılan yardımlar Oran'ın da ifade ettiği gibi, tek ülkeye yönelik değil, birçok Afrika ülkesi arasında bölündüğü için anlamsız kalmıştır (Oran 2002: 677). 1997 yılında Türkiye AB üyelik başvurusundan olumlu yanıt beklerken, AB Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye özel olarak nitelendirilebilecek beklenmedik ek koşulları yerine getirmesini istemiştir. Özellikle ikinci dünya savaşından itibaren Batı öncelikli dış politikasını belirleyen Türkiye, bundan sonra Batı dışındaki ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye yönelik politika geliştirmeye başlamıştır (Boztaş 2011: 147).

Yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı 1998 Afrika Açılım Eylem Planı ilan edilene kadar Türkiye, Afrika kıtası ile ciddi bir ilişki kuramamıştır. Özetlemek gerekirse, Türkiye 1923-1998 yılları arasında Afrika'ya yönelik politikası: güvenlik tehdidi, sistemdeki yapı, ekonomik problemler ve ulusal çıkar gibi birçok faktör etrafında şekillenmiştir. Bir sonraki bölümde, TİKA'nın inşası, 1998 Afrika Açılım Eylem planı ve sonrasında bir dizi girişimi ele alarak aslında Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikasının önemli derecede değişimi incelenmiştir. Özellikle sistemde yaşanan değişimler, Türkiye'nin dış politikasında ciddi değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

TİKA'nın İnşası ve Afrika Açılımı

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 25 Aralık 1991 tarihinde dağıldığında, Orta Asya ve Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan devletlerden Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan'ı ilk tanıyan devlet Türkiye'dir. Türkiye'nin sahip olduğu ortak hafıza, dil ve kültür, ilişkilerin kısa sürede geliştirilmesinde önemli bir faktör olmuştur. Türkiye Orta Asya devletlerine yönelik 'tek milletin farklı devletleri' algısı ile yaklaşmış, dış politikasında çok yönlü ve çok taraflı bir tutum benimsemiştir. Türkiye ilerleyen süreçte Türki Cumhuriyetlere ekonomik, sosyal ve kültürel gibi birçok alanda faaliyet yürütmüştür. Gerçekleştirilen yardımlar zaman içerisinde uzun soluklu projelere ve kalkınma odaklı işbirliği faaliyetlerine dönmüştür. Bölgede gerçekleştirilen faaliyetleri, dış politika ile eş güdümlü olmasını sağlayacak ve koordinasyon görevini yerine getirmesi için TİKA 1992 yılında, 480 sayılı Kanun Hakkında Kararname ile 'Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Dairesi Başkanlığı' (EKETİB), Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuştur. Ancak 1995 yılından sonra özellikle eğitim ve kültürel iş birlikleri alanında faaliyetlerini yürütmüştür. Burada temel düşünce 'Nitelikli ve iyi öğrenim görmüş insan gücü, bilim ve teknoloji ile harmanlandığında sürdürülebilir kalkınma fırsatı yakalanabilir' olmasıdır. Bundan dolayı 1995 sonrası, eğitim faaliyetlerine ağırlık verilerek pek çok, okul, kütüphane, laboratuvar inşa edilmiş ve

üniversitelere teknik anlamda destek sağlanmıştır. 24 Ekim 2011 tarihinde 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TİKA'nın adı değiştirilerek Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı yapılmış ve teşkilat yapısında düzenlemelere gidilmiştir. 2011 yılında yapılan isim değişikliği aslında TİKA'nın yapısında nasıl değişiklikler yapılacağı ve hizmet alanının ne olacağına dair fikir verir niteliktedir. TİKA ilk kurulduğunda öncelikli amacı bağımsızlıklarını yeni kazanan Türki Cumhuriyetlerin ekonomik kalkınmalarına destekte bulunmak, iş birlikleri yapmaktı. Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde bu amaç farklı bir boyut kazanmıştır. Sistemde yaşanan değişimler, yumuşak güç ve insani diplomasi alanlarında çalışmaların artmasını tetiklemiş bu sebeple kurumun etkinlik alanın genişletilmesi hedeflenmiştir. Yumuşak güç ve insani diplomasi temelleri üzerine inşa edilen Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Kızılay, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kamu kurumları, Sivil Toplum Örgütleri (STK) ve ulusal-uluslararası örgütlerle beraber çalışarak koordinasyon sağlama görevini TİKA üstlenmiştir (TİKA, a).

1998 Afrika'ya Açılım Eylem Politikası, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmeyi ve yeni iş birliklerin sağlanmasını hedefleyen bir dış politika girişimidir. "Afrika'ya Açılım" politikasının ortaya çıkmasında Türkiye'nin Afrika kıtası ve özellikle Siyah Afrika ile olan ilişkilerinin yetersiz bulunmasının itici bir güç olduğu eylem planında ifade edilmiştir (Dışişleri Güncesi 1998). Akabinde 2005 yılı Türkiye hükümeti tarafından 'Afrika Yılı' olarak ilan edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2005). Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin arasındaki ilişkilerinin geliştirilmesi için en başta Büyükelçiliklerin ve TİKA aracılığıyla Program Koordinasyon Ofisi (PKO) kurulması, sayılarının arttırılması benimsenmiştir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, 2002 yılında Türkiye'nin Afrika kıtasında sadece 12 Büyükelçiliği mevcuttu ancak 2024 güncel bilgilere bakıldığında bu sayı 44'e ulaşmıştır. Afrika ülkeleri de Türkiye'nin girişimlerine sessiz kalmayarak, 2008 yılının başında Ankara'da bulunan 10 Büyükelçi sayısı güncel verilere bakıldığında 38'e çıkmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, a). 2024 yılı verileri incelendiğinde, TİKA'nın Afrika Kıtasında 23 Program Koordinasyon Ofisi (PKO) bulunmaktadır (TİKA, b). 2005 yılında AfB gözlemci üye statüsüne kabul edilen Türkiye, 2008 yılında düzenlenen zirvede Kıta'nın Stratejik Ortağı olarak ilan edilmiştir. Birinci Türkiye-Afrika Ortaklığı Zirvesi 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu zirve ile Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkiler sürdürülebilir bir mekanizmaya sahip olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, a).

2005 yılında ilan edilen Afrika Açılım Eylem Planı başarıyla gerçekleştirdiği için, 2013 yılı itibariyle yerini Afrika Ortaklık Politikasına bırakmıştır. İkinci Türkiye-Afrika Ortaklığı

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika’da Tika’nın Faaliyetleri

Zirvesi, 19-21 Kasım 2014 tarihleri arasında Ekvator Ginesi’nin başkenti Malabo’da düzenlenmiştir. Türkiye’nin 2015-2019 yılları arasında Afrika ülkelerinde farklı alanlarda gerçekleştireceği faaliyetlerin beş yıllık çizelgesi, ‘2015-2019’ Ortak Uygulama Planı’ ile oluşturulmuştur. Bu çerçevede ‘ticaret, yatırım barış, güvenlik, eğitim, kültür, gençlerin güçlendirilmesi, teknoloji transferi, kırsal ekonomi, tarım, enerji ve ulaştırma’ gibi alanlarda Afrika ülkelerinin öncelikleri göz önüne alınarak projeler hayata geçirilmiştir. Faaliyet alanlarına bakıldığında yine Afrika devletlerinin ihtiyaçlarına ve ulusal kalkınmasını gerçekleştirmesinde faydası olacak alanlarda projelerin gerçekleştirilmesi belirlenmiştir. 16-18 Aralık 2021 tarihleri arasında üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi İstanbul’da Sayın Cumhurbaşkanının ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. 38 Afrika ülkesi ‘Birlikte Kalkınma ve Refah için Güçlendirilmiş Ortaklık’ temasıyla temsil edilmiştir. Zirvede alınan kararlar, kıtaya ilişkileri farklı bir boyuta taşıyacak nitelikte olduğu ve ‘Afrikalı dostlarımızla yakın işbirliği içerisinde’ faaliyetlerin gerçekleştirildiği bakanlık sayfasında ifade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, a). “Afrikalı dostlarımızla yakın iş birliği içerisinde” ifadesi, gerçekleştirilecek yardımların belirlenmesinde Afrika ülkelerinin etkisini gösterecek mahiyettedir. Bu bölümde TİKA’nın kurulması ve Türk dış politikasında Afrika kıtasına yönelim ele alınmıştır. Sonraki bölümde çalışmada belirlenen Doğu Afrika ülkelerinde TİKA’nın gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler incelenmiştir.

Doğu Afrika

Eritre

1993 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Eritre’yi ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye’dir. Eritre’nin Başkenti Asmara’da 2007 yılında, Türkiye Fahri Konsoloslugu açmıştır. İki ülkenin arasındaki ilişkiler arasında problem olmasa da ilişkilerin arttığını söylemek pek de mümkün değildir. En doğru ifadeyle iki ülke arasındaki ilişkiler durağan bir şekilde seyretmiştir. Bundan dolayı Türkiye’nin Büyükelçilik açması 1 Kasım 2013 tarihine kadar sürmüştür. Eritre’nin Türkiye’de temsilciliği bulunmamakla birlikte, Doha Büyükelçiliği Türkiye’ye akreditedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, b). Eritre’de TİKA’nın PKO’su bulunmamaktadır.

Tablo: 1.TİKA’nın Eritre’de Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	(2016) Göçmenlik ve Vatandaşlık Bürosu’na ekipman desteği. (2020) Secerab kampına 34 tonluk gıda yardımı. (2021) Erenler Sofrası, gıda yardımı. (2021) Sudan’da bulunan mülteci kampında 1000 Eritreliye, 20 ton gıda yardımı.
---------------------------------	---

Sağlık	(2017) Sağlık bakanlığı talebi üzerine bir konteyner ilaç tedariki. (2021) Ertireli mültecilerin bulunduğu Secerab mülteci kampına, 20 adet hasta yatağı ve 10 adet muayene yatağı hibesi.
Tarih ve Kültürel	-
Eğitim	(2011) ‘Kurak Alanlarda Küresel Değişimlere Dayanıklı Peyzajların (Orman Ekosistemleri) Oluşturulması Rehberi’ Çalıştayı. (2018) Öğrenciler için 114 bisiklet desteği. (2019) Soğutma cihazlarının tamir ve bakımına yönelik eğitim programı. (2020) ‘Eğitim Yoluyla Küresel Emek Dayanışmasının Güçlendirilmesi’ programına katılım sağlanması. (2020) ‘Dericilik Endüstrisinde Temiz Üretim Teknolojileri’ programına katılım sağlanması. (2022) ‘Deri Sanayinde Ekolojik Üretim ve Atık Yönetimi Uluslararası Eğitim’ programı. (2022) Sudan’da inşa edilen ‘El-Mustakbel Kız Lisesi’ne TİKA’nın uygulamalı laboratuvar derslikleri inşası, okul mevcudunun %10’unu Eritreli mülteci ailelerin çocukları oluşturmaktadır.
Tarım ve Hayvancılık	-
Güvenlik	Şiddete Varan Aşırıcılığı Önleme ve Karşı Koyma Merkezi’nin (IGAD) tefrişatı TİKA tarafından sağlanmış. Merkezde Türkiye’den bir uzman görevlendirilmesi, Yönetim Kuruluna Türkiye’den bir kurumun üye olması kararı alınmıştır.

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Somali

Türkiye-Somali ilişkileri Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Türkiye Somali’nin başkenti Mogadişu’da Büyükelçiliğini 1979 yılında açmıştır. Ancak 1991 yılında Somali’de yaşanan iç savaş nedeniyle kapatılmış, 1 Kasım 2011’de yeniden faaliyete geçmiştir. 2011 yılında Somali’de yaşanan kuraklık sonrası meydana gelen gıdaya erişim problemleri, ciddi oranlarda can kayıplarının yaşanmasına neden olmuştur. Uluslararası toplumda farkındalık yaratmak ve Türkiye’nin Somali ile sahip olduğu dayanışmayı göstermek amacıyla, Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan 19 Ağustos 2011 tarihinde Somali’ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen ziyaret Somali’nin uluslararası izolasyonunun kalkmasını sağlamıştır. Bu tarihten itibaren incelendiğinde TİKA, en başta gıda alanında yardımlar yapmış ve sonrasında eğitim, ulaştırma, sağlık ve güvenlik gibi pek çok alanda faaliyetler yürütmüştür. 2013-2016 yılları arasında ‘New Deal-Yeni Düzen’ yaklaşımı kapsamında uluslararası toplum, Somali’de askeri, siyasi, ekonomik ve insan hakları konularında dönüşümünü desteklemiştir. Somali’nin polis ve ordu yönetimlerinin revize edilmesini içeren güvenlik çalışmalarına ise Türkiye ve ABD Eşbaşkanlık görevini üstlenmişlerdir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, c). Somali’nin ekonomisi

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika’da Tika’nın Faaliyetleri

incelendiğinde, tarım ve hayvancılık en başta gelmektedir. Ayrıca Somali diasporasına gönderdiği yardımlar, Somali ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Ülkenin sahip olduğu dikkat çekici özelliklerden biri, nüfus yaş ortalamasıdır. Nüfusun %90’ı, 40 yaş altındadır. Bu durumun ekonomide yansımaları ise ‘işsizlik’ olmaktadır. Oranlara bakıldığında erkeklerde %61 ve kadınlarda %74 işsizlik problemi mevcuttur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, d). TİKA 2012 yılında Somali’nin Başkenti Mogadişu’da PKO açmıştır. Türkiye ile Somali arasında imzalanan ‘Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması’ 14.11.2010 tarihinde T.C. Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete 2010, 6054/27759).

Tablo 2. TİKA’nın Somali’de Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	<p>(2014) Hargeisa havalimanının acil ihtiyacı talebi ile itfaiye aracının tedariki.</p> <p>(2014) Somaliland bölgesinde ikamet eden yoksul ailelere 10 adet triporter tedariki.</p> <p>(2014) Mogadişu Üniversitesi bünyesinde radyo inşası talebi, yapı inşası ve malzeme tedariki. Kurulumu için TRT’den yetkili görevlendirilmesi.</p> <p>(2014) TİKA’nın açtığı su kuyularından binlerce insan faydalanmaktadır.</p> <p>(2015) Mogadişu Sokak Çocukları Eğitim Merkezi için ortak kullanım alanı, mutfak ve yemekhane olarak üç bina TİKA tarafından inşası.</p> <p>(2015) Somaliland Bölgesinin Hargeisa şehrinde iki yetimhane inşası ve tefrişatı. Yetim kalan ailelerin geçimlerine destek sunmak amacıyla susam ve tahıl öğütme makinesi, tavuk kümesi tedariki.</p> <p>(2015) ‘Mogadişu Havalimanı Rehabilitasyon Projesi’, Seyrüsefer Vor Cihazının kurulumu ve Türk uzman tarafından Somali yetkililere eğitim programı.</p> <p>(2017) Somali Mogadişu’da hizmet binası inşası ve çevre düzenlemesi.</p> <p>(2018) Somali’nin talebi karşısında geçici parlamento binası inşası ihalesi. 2019 yılında inşası tamamlanmış. Binanın tüm tefrişatı TİKA tarafından sağlanmıştır.</p> <p>(2018) Somali’nin uluslararası yardım çağrısına ithafen 1.000 aileye yönelik gıda yardımı.</p> <p>(2019) Yaşanılan sel sonucu ihtiyaç sahibi 35.000 kişiye, TİKA, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Kızılay ve Türk Diyanet Vakfı işbirliği içerisinde 250 ton gıda yardımı.</p> <p>(2014) Mogadişu’da Türk Hastanesi inşası, 200 yatak kapasitesine sahip, gerekli tefrişat ve tıbbi donanım tedariki.</p>
Sağlık	<p>(2014) 5 hastaneye 5 adet tam donanımlı ambulans tedariki.</p> <p>(2015) ‘Somali Tıpta Uzmanlık Eğitim Programı’</p> <p>(2018) ‘Hargeisa Devlet Hastanesi’ne tıbbi modern ekipman desteği.</p> <p>(2019) Acil Tıp Kapasite Programı (ATKAP), sağlık çalışanlarına yönelik eğitim programı.</p> <p>(2019) Kenya Kakuma Mülteci Kampı Sağlık Haftası Somalili mülteciler de faydalanmıştır.</p>

	<p>(2021) ATKAP projesi çerçevesinde 60 eğitmen ‘Uluslararası Eğitimlik Sertifikası’ almıştır. Eğitmenlerden 28 tanesi, Türk eğitmenlerle beraber Somali’de birlikte görev almışlardır.</p> <p>(2022) Banadir Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi hasta kayıt alt yapısı güçlendirilmesi.</p>
Tarih ve Kültürel	<p>(2017) 15 Temmuz şehitlerinin isimleri verilerek etkinlik düzenlenmiş, aziz şehitlerimizin hatıraları yaşatılmak ve Türkiye’nin yaşadıkları aktarılmak istenmiştir.</p>
Eğitim	<p>(2015) Mogadişu Tarım Okuluna Sera ve Traktör Temini.</p> <p>(2014) Eğitim kurumlarına 650 adet bilgisayar tedariki.</p> <p>(2019) ‘Tecrübe Paylaşım Programı’.</p> <p>(2014) ‘Afrika Ülkelerine Yönelik Sürdürülebilir Su Kaynakları Eğitimi’.</p> <p>(2015) TİKA, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi İşbirliğinde, Belediye Hizmetleri Eğitim Programı.</p> <p>(2015) İçişleri Bakanlığı-TİKA İşbirliğinde, Nüfus Kayıt Sistemi Programı.</p> <p>(2015) TİKA-Adalet Akademisi İşbirliğinde, ‘Türk Yargı Sistemi Eğitim Programı’.</p> <p>(2015) ‘Sivil Havacılık Eğitim Merkezi’ inşası.</p> <p>(2015) ‘TRT Uluslararası Medya Eğitim Programı’.</p>
Tarım ve Hayvancılık	<p>(2020) Somaliland Tarımsal Kalkınma Projesi kapsamında tarım ve hayvancılıkta verim arttırmak için çalışmalar yapılması. Tohum desteği ve tarımsal araçların TİKA tarafından sağlanması.</p> <p>(2020) ‘Modern Arıcılık Teknikleri’ teorik ve uygulamalı eğitim programı.</p>
Güvenlik	<p>(2015) ‘Uluslararası Polis Eğitim İşbirliği Projesi’ çerçevesinde 72 Somalili personelin eğitim programından faydalanması.</p> <p>(2017) Hap Okulu ve Astsubay Hazırlama Okulu binaları, tesislerin tam donanımı ve tefrişatı TİKA tarafından sağlanmıştır. 2017 yılında hizmete açılması.</p> <p>(2018) Askeri Eğitim Tesisleri’ne giden 1950 metrelik yol revize edilmesi.</p> <p>(2019) Askeri Eğitim Tesisinde 500 Türk olmak üzere 2000 kişi görev almıştır.</p> <p>(2019) ‘Uluslararası Polis Eğitim İşbirliği, Güvenlik İşbirliği Projesi’</p> <p>(2019) Uluslararası Güvenlik İşbirliği Projesi kapsamında ‘Mühimmat, Mayın, EYP, Tespit ve İmha Kursu’ eğitimi.</p>

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Kenya

Kenya 1963 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra Türkiye bağımsızlığını tanımış, iki devlet arasındaki ilişki günümüze dek gelişme kaydetmiştir. Türkiye Başkent Nairobi’de Büyükelçiliğini 1968 yılında açmış, 2012 yılında ise Kenya Büyükelçiliğini Ankara’da açmıştır. Türkiye Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye yönelik politikalarında Kenya’yı başat bir aktör olarak değerlendirmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, e). Kenya’nın ihraç ettiği ürünlere

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika’da Tika’nın Faaliyetleri

bakıldığında önemli bir kısmını kahve, çay, canlı bitki, turunçgil, kavun kabuğu gibi tarımsal ürünlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Aynı zamanda mineral yakıtlar ve yağlar da ihracat ürünleri arasındadır. İthal edilen ürünlere bakıldığında ise demir, çelik, mineral yakıt, kara taşıtları ve parçaları, elektrikli malzemeler yoğunluktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, f). TİKA başkent Nairobi’de PKO’sunu 12.03.2012 tarihinde açmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2020: 25). Türkiye ile Kenya Cumhuriyeti arasında 08.04.2014 tarihinde ‘Teknik ve Mali İş Birliği Antlaşması’ yapılmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2020: 29).

Tablo: 3. TİKA’nın Kenya’da Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı inşası ve Malzeme Tedariği	(2014) Altı adet çöp kamyonu tedarigi. (2014) 400 çöp konteyneri tedarigi. (2014) Garissa Eyaleti’nde Araç Bakım Atölyesinin kurulması için 45 kalem ürünün tedariki. (2018) Doğal afetler sonrasında 500 gıda yardım paketi ve 150 gıda dışı yardım paketi tedarigi. (2019) ‘İnsanlar İçin Önce Su’ projesi kapsamında su kuyuları inşası. (2020) Ülke İçinde Yerinden Edilmiş İnsanlar Kampı’na (IDP) 8 adet 10’ar tonluk su deposu inşası.
Sağlık	(2014) Bölge Hastanesi ve Kadın Sağlık Merkezi’nde Doğum Öncesi Sağlık Merkezi inşası ve hastaneye giden yolun stabilize çalışması. (2019) Kenya Kakuma Mülteci Kampı Sağlık Haftası.
Tarih ve Kültürel	-
Eğitim	(2014) Lise okullarında güneş enerjisi ile aydınlatma sistemi inşası. (2014) Garissa Valiliği’nden Türkiye’ye resmî kurumları inceleme yapmak üzere gelecek olan Teknik Heyet Gezisi TİKA tarafından desteklenmesi. (2015) ‘Afrika Ülkelerine Yönelik Sürdürülebilir Su Kaynakları Yönetimi’ Eğitim Programı. (2017) Öğrenim gören 200 kız öğrenciye ulaşım şartlarını kolaylaştırmak için bisiklet tedarigi. (2019) ‘Tecrübe Paylaşım Programı’.
Tarım ve Hayvancılık	(2014) ‘Tavuk Yemi Üretim Tesisi’ inşası. (2014) 15 Balıkçı Teknesi ve gerekli ekipman desteği. (2020) Kenya Tarım ve Hayvancılık Araştırmaları Kurumu (Kalro) Kakamega Enstitüsünde Kuluçka ve Yem Tesisi inşası. Bu tesiste üretilen 15.000 civiv ve 7 buçuk ton yem bölgede kadın çiftçilere dağıtılmıştır. (2022) Kadın Kooperatiflerine 5 Adet Mısır Unu Öğütme Makinesi Temini Projesi.

Güvenlik	(2019) Uyuşturucu Türleri, Güncel Rota ve Trendler Eğitimi, Narkotik Suç Soruşturmaları Eğitimi. (2020) Etik ve Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu'nun iletişim donanımı TİKA tarafından sağlanmış ve araçların teknik bilgisi hakkında eğitim verilmesi.
----------	--

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Güney Sudan

Güney Sudan bağımsızlığını 9 Temmuz 2011’de ilan ettiğinde, Türkiye ilk tanıyan ülkelerden biri olmuştur. 2011 Ocak ayı içerisinde Türkiye Juba’da Konsolosluk açmıştır ve bağımsızlık ilanından hemen sonra Konsolosluk-Büyükelçiliğe dönüştürülmüştür. Juba’da 9 Temmuz 2011 tarihlerinde bağımsızlık töreni düzenlenmiştir. Türkiye’yi temsil etmek adına dönemin Kalkınma Bakanı Sayın Cevdet Yılmaz törene iştirak etmiştir. 2012 yılında ise, Güney Sudan ilk büyükelçiliklerinden birini Ankara’da haziran ayında açmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, g). BM kriterlerine göre, Güney Sudan en az gelişmiş ülke kategorisinin içindedir. Milli gelirin %80’ini, devlet bütçesinin ise %98’ini petrolden elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Petrole bağımlılık olması ülkeyi kırılgan hale getirmektedir. Nitekim 2013 yılında bölgede yaşanan çatışmalar neticesinde Güney Sudan ekonomisi daralmaya başlamış, nihayetinde Mart 2018’de ekonomik iflas açıklanmıştır. Öte yandan verimli tarım toprakları ve orman zenginliklerine sahiptir. Turizmin gelişmesi için oldukça ideal bir doğaya sahiptir. Aynı zamanda çeşitli değerli madenlere sahiptir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, h). Bu çerçevede Güney Sudan siyasi istikrarını sağladıktan sonra ekonomi modelinde çok çeşitliliğe giderek kırılganlığını azaltması gerektiği ifade edilebilir. TİKA Faaliyet Raporu incelendiğinde Güney Sudan’da PKO, Başkent Juba’da 04.04.2014 tarihinde açılmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2020 :25).

Tablo: 4. TİKA’nın Güney Sudan’da Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	(2013) Güney Sudan’a Teknik Heyet Gezisi. Juba Havalimanının uluslararası statüye kavuşması için rapor hazırlanması, proje kapsamında alt yapı güçlendirilmesi, ışıklandırma sistemleri, güneş panelleri ve akü gibi araçların temini. (2014) Juba Havalimanı uluslararası uçuş yapabilmesi için CVOR ve DME cihazları tedariki. (2015) ‘İletişim Altyapılarının Desteklenmesi’ Projesi çerçevesinde, Güney Sudan Radyosu’nun personeline yönelik kapasite arttırımı. (2017) Kuraklık nedeniyle yaşanan kıtlık ve açlık problemleri karşısında, TİKA gıda yardımı sağlayan ilk kurumlardan biri.
Sağlık	(2014) Juba Eğitim Hastanesi’ne Modern Tıbbi ekipman Desteği. (2014) 2 Adet Ambulans Tedariği.

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika’da Tika’nın Faaliyetleri

Tarih ve Kültürel	(2014) ‘Dünya Afrika Günü Etkinlikleri’ programına katılım.
Eğitim	(2014) İdari ve sivil alt yapı alanında ‘Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi’ Sudanlı 10 Büyük Elçi’ye yönelik eğitim programı düzenlenmesi. (2014) Sudanlı 20 diplomata yönelik ‘Protokol Eğitim Programı’ düzenlenmesi. (2014) ‘Su ve Atık Su Arıtımı ve Teknolojileri Eğitim Programı’na katılım. (2015) Afrika Ülkelerine Yönelik ‘Sürdürülebilir Su Kaynakları Eğitim Programı’na katılım. (2015) ‘TRT Uluslararası Medya Eğitim Programı’na katılım. (2019) ‘Savaş Muhabirliği Eğitimleri’ programlarına katılım.
Tarım ve Hayvancılık	(2018) Güney Sudan Federal Tarım Bakanlığı talebi üzerine, 250 çiftçiye tohum ve tarım araç gereçlerinin sağlanması.
Güvenlik	(2013) ‘Uluslararası Polis Eğitim İşbirliği Projesi’ne 2013 yılında Güney Sudan’ın dahil olması. (2014) ‘Türk Gümrük Mevzuatı, Uygulamaları ve Kaçakçılıkla Mücadele Eğitim Programı’.

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Ruanda

Aralık 2014 tarihinde Ruanda’nın Başkenti Kigali’de, Türkiye Büyükelçilik açmıştır. 2013 Ağustos ayında ise Ruanda, Ankara’da Büyükelçilik açmıştır. İlişkiler her alanda geliştirilmeye çalışılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, ı). 1994 yılında yaşanan soykırımdan sonra Ruanda yoğun bir şekilde kalkınma programları uygulamaya başlamıştır. Yüksek teknoloji yatırımlarını çekebilmek için yatırım ortamları iyileştirilmeye çalışılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, j), Ruanda’da TİKA’nın PKO’su bulunmamaktadır. Türkiye ve Ruanda arasında imzalanan ‘Askeri Alanlarda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması’ 25.04.2018 tarihinde T.C. Resmî Gazete’de onaylanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete 2018, 7136/30402). Türkiye ve Ruanda arasında imzalanan bir diğer anlaşma, ‘Savunma ve Sanayi İş birliği Anlaşması’ da aynı tarihte onaylanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete 2018, 7135/30402).

Tablo: 5. TİKA’nın Ruanda’da Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	(2013) Ramazan ayı acil gıda yardımı. (2021) Erenler Sofrası Gıda Yardımı.
Sağlık	-
Tarih ve Kültürel	(2014) Afrika Günü Etkinliği.
Eğitim	(2015) Afrika Ülkelerine Yönelik Su Kaynakları Eğitimi.

	(2019) Eğitim Yoluyla Küresel Emek Dayanışmanın Güçlendirilmesi.
Tarım ve Hayvancılık	-
Güvenlik	(2021) Toplumsal olaylara Müdahale (FPU) Eğiticilerin Eğitimi Kursu.

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Tanzanya

Türkiye Tanzanya'nın başkenti Darüsselam'da 1979 yılının Ekim ayında Büyükelçilik açmıştır. Ancak bütçe tartışmalarından dolayı 1984 yılında Büyükelçilik kapatılmış, 2009 yılında ise yeniden faaliyete açılmıştır. Tanzanya ise Ankara'da Subat 2017'de Büyükelçilik açmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, k) Tanzanya'nın nüfusu neredeyse 56 milyondur ve 883.749km2 yüzölçümüne sahip olması onu en büyük Afrika ülkelerinden biri yapmaktadır. Tanzanya'nın ekonomisinde madencilik, turizm ve yabancı yatırımlar önemli bir yere sahiptir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, l). TİKA, Darüsselam'da PKO'sunu 03.12.2014 tarihinde açmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2020: 25). Tanzanya ile Türkiye arasında imzalanan 'Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Mutabakat Muhtırası' 25.04.2018 tarihinde T.C. Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete 2018, 7119/30402).

Tablo: 6. TİKA'nın Tanzanya'da Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	(2014) 'Msikiti Ngazija Cami'sinin restorasyonu ve tefrişatı (doğrudan Tanzanya yetkililerinin talebi). (2018) Tanzanya Darüsselam'da kapalı Pazar inşası. (2021) Modern donanıma sahip fırın inşası.
Sağlık	(2014) Katarakt Alanında Uygulamalı Eğitim Programı. Program süresince 100 kişinin ameliyat edilmesi, yüzlerce kişiye göz muayenesi yapılması. (2014) Tanzanya Zanzibar Sağlık Bakanlığı'nın, TİKA'dan sağlık alanında destek talebi üzerine Heyet gönderilerek sağlık taramaları yapılması. (2014) Stereoloji ve Sinir Bilimleri Sempozyumu'na katılım.
Tarih ve Kültürel	-
Eğitim	(2014) Afrika'da Eğitim Problemlerine Yönelik Çözüm Araştırmaları Projesi (2014) Gençlik ve Kültür Merkezi'nin ihtiyaç duyduğu malzemelerin tedariki. (2015) 'Afrika ülkelerine Yönelik Sürdürülebilir Su Kaynakları Eğitimi' programına katılım. (2015) 'Marmara Araştırma Merkezi Gıda Enstitüsünde 'UNISWORK XIV-International Workshop and Study Tour Programme on Food Packaging and Storage' Uluslararası Düzeyde Çalıştayı'.
Eğitim	(2019) 'Tecrübe Paylaşım Programı'na katılım.

Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika’da Tika’nın Faaliyetleri

Tarım ve Hayvancılık	-
Güvenlik	(2014) Tanzanya Emniyet Müdürlüğü, ‘Uluslararası Polis Eğitim İşbirliği Projesi’ çerçevesinde, Türkiye’ye ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretler sırasında projeden duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Ama henüz katılım yok.

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Madagaskar

Türkiye 21 Nisan 2010 tarihinde Madagaskar’da Atananarivo Büyükelçiliği’ni faaliyete geçirmiştir. Madagaskar 3 Kasım 2010 tarihinde Türkiye’ye nota göndererek Ankara’da Büyükelçilik açmak istediğini bildirmiştir. Madagaskar’ın Roma Büyükelçiliği, Türkiye’ye akreditedir. Aynı zamanda İstanbul’da Madagaskar’ın Fahri Konsoloslugu bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, m) Ülke için gelir ve istihdam sağlayan kaynaklar arasında tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörleri bulunmaktadır. Ülkenin doğal kaynaklara (petrol) ve doğal madenlere (elmas) sahip olduğu düşüncesi olmakla birlikte henüz kanıtlanmamıştır. İthal ettiği ürünler arasında petrol sıvı yağlar, elektronik cihazlar, bitkisel yağlar ve sağlık ürünleri yer almaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, n). Madagaskar başkenti Antananarivo’da, TİKA 21.05.2018 tarihinde PKO açmıştır (TİKA Faaliyet Raporu 2020: 25). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Madagaskar Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan ‘Askeri Alanlarda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş birliği Çerçeve Anlaşması’ 25.08.2018 tarihinde T.C. Resmî Gazetesi’nde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete 2018, 7134/30402).

Tablo: 7. TİKA’nın Madagaskar’da Gerçekleştirdiği Faaliyetler

Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	-
Sağlık	(2013) ‘Dış Hekimliği Kurulma Projesi’ iki aşamalı proje. İlki modern teknik ekipmanın TİKA tarafından sağlanması. İkinci aşama ise her iki ülkede Komorlu dış hekimlerine yönelik teorik ve pratik düzeyde eğitim verilmesi. (2017) Madagaskar Sağlık Bakanlığının talebi üzerine, Ambohidroa Referans Hastanesi Doğum Evi’nin tadilatı ve modern tıbbi ekipman tedariği. (2017) 10 adet akülü engelli aracı tedariği.
Tarihi ve Kültürel	-
Eğitim	(2013) ‘Ulusal El Sanatları Merkezi’ne ekipman desteği ve bina tadilatı ile merkezin yeniden faaliyete geçmesi sağlanmıştır. (2015) CBS laboratuvarına Madagaskar’dan alanla ilgili uzman gönderilmesi. (2015) İstanbul Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde, ‘(Y20) Gençlik Zirvesi’. (2017) Kadın Mesleki Eğitim Merkezi’ne atölyenin ihtiyaç duyduğu ekipman desteği ve aşçılık mutfağının inşası.

	(2022) ‘Toplum Liderlerini Teşkilatlandırma Afet Zararlarını Azaltma Eğitici Eğitimi ve Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma ve Hijyen Eğitimi’ programına katılım.
Tarım ve Hayvancılık	(2018) ‘Buğday ve Mısır Yetiştiriciliği Eğitim Programı’ gerçekleştirilmesi. (2022) ‘Kahve Çekirdeği Yetiştiriciliğinin Desteklenmesi’ programının yürütülmesi.
Güvenlik	(2016) ‘Uluslararası Polis İşbirliği’ programına Madagaskar 2016 yılında katılım sağlamıştır. 2016 yılı mayıs ayında ‘Zirve Güvenliği Yönetimi Kursu’na katılım.

Kaynak: (TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022).

Doğu Afrika’da TİKA’nın Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Tablo 8: Çalışmada İncelenen Faaliyetlerin Genel Değerlendirilmesi (Bu çalışmada yer alan 1,2,3,4,5,6,7 numaralı tablolar değerlendirilerek oluşturulmuştur).

Ülkeler:	Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği	Sağlık	Tarih ve Kültürel	Eğitim	Tarım ve Hayvancılık	Güvenlik	Toplam
Eritre	4	2	-	7	-	1	14
Somali	11	8	1	9	2	6	37
Kenya	6	2	-	5	4	2	19
G. Sudan	4	2	1	6	1	2	16
Ruanda	2	-	1	2	-	1	6
Tanzanya	3	3	-	5	-	1	12
Madagaskar	-	3	-	5	2	1	11
Toplam	30	20	3	39	9	14	115

Çalışmada incelenen Faaliyet Raporlarında, Doğu Afrika ülkelerinde TİKA toplamda 115 faaliyet gerçekleştirmiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, TİKA’nın çok çeşitli alanlarda faaliyet gerçekleştirdiği çıkarımında bulunmak mümkündür. Gerçekleştirilen faaliyetlerde alıcı ülkeye fayda sağlamanın esas alınması, TİKA’nın ve bütünsel olarak takip edilen Türk dış politikasının alıcı ülkeler üzerinde olumlu izlenim ve güven oluşturacağı ifade edilebilir. İncelenen altı ülkede de güvenlik alanında adım atılmış olması, geliştirilen ilişki seviyesinin somut çıktısı olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın ilk alt sorusu, TİKA’nın faaliyetlerinin hangi alanlarda yoğunluk gösterdiğinin araştırılmasıydı. Tabloda da yer aldığı üzere, TİKA’nın özellikle eğitim alanında daha yoğun faaliyet gösterdiği çıkarımı yapılabilir. Toplamda incelenen 115 faaliyetten 39’u,

%33.91’i eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetlerdir. En yoğun alandan en az faaliyet gösterilen alana doğru sıralandığında; Eğitim, Yapı İnşası ve Malzeme Tedariği, Sağlık, Güvenlik, Tarım ve Hayvancılık, Kültürel alanda faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetler öncelikle toplumsal gelişim ve meslek edindirme noktasında elzem bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Devletlerin ulusal kalkınmalarını sağlayabilmeleri hususunda da önemi göz önüne alınmalıdır. Bu çerçevede, TİKA’nın eğitim alanında gerçekleştirdiği faaliyetlerin en üst seviyede olması önemlidir. TİKA’nın gerçekleştirdiği faaliyetler değerlendirildiğinde, güvenlik alanı hariç gerçekleştirilen faaliyetlerin %87.82’si esasında yumuşak güç-kamu diplomasisi perspektifinde değerlendirilebilecek faaliyetlerdir.

Çalışmanın ikinci alt sorunsalı TİKA’nın hangi oranda güvenlik alanında faaliyet yürüttüğünün değerlendirilmesiydi. Çalışmada incelenen toplamda 115 faaliyetten 14’ü, %12,17’si güvenlik alanında yürütüldüğü tespit edilmiştir. Doğu Afrika ülkelerinden Güney Sudan, Madagaskar, Somali ve Tanzanya’nın Uluslararası Polis Eğitim İşbirliği’ne doğrudan katılım sağladıkları tespit edilmiştir. Somali başlığında ifade edildiği gibi, Türkiye ve ABD Somali’de polis ve ordu yönetimlerinin revize edilmesini içeren güvenlik çalışmalarında Eş başkanlık görevini üstlenmişlerdir. Bu çerçevede, TİKA’nın güvenlik alanında faaliyet gerçekleştirdiği en yoğun yerin Somali olmasında etkisinin olduğu ifade edilebilir. ‘Polis Eğitim İşbirliği Programı’ çerçevesinde 2015 yılına kadar Somalili 72 personelin eğitim alması, askeri eğitim tesisinin tamamen TİKA tarafından inşa edilmesi ve tesiste 500 Türk’ün görev alması, çeşitli eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi güvenlik alanında önemli adımların atıldığını göstermektedir. Eritre’de IGAD merkezinde Türkiye’den bir uzman görevlendirilmesi ve Yönetim Kurulu’na Türkiye’den bir kurumun katılım sağlaması önemlidir. Türkiye’nin terörle mücadelede sahip olduğu tecrübeyi paylaşması amacını taşımaktadır. Kenya’da ise uyuşturucu ve yolsuzluk ile mücadeleye yönelik eğitim programları düzenlenmiştir. 2012 yılında Somali ile, ‘Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Antlaşması’, 2018 yılında Ruanda ile ‘Askeri Alanlarda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşması’ ve ‘Savunma Sanayi İşbirliği Antlaşması’, 2018 yılında Tanzanya ile ‘Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Mutabakat Muhtırası’, 2018 yılında Madagaskar ile ‘Askeri Alanlarda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşması’ T.C. Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde 1998 yılından itibaren Türk dış politikasında Afrika kıtasına yönelim ve sonrasında geliştirilen ilişkilerin, güvenlik alanına sirayet etmesi bakımından önemlidir.

TİKA'nın faaliyetleri akıllı güç perspektifinde değerlendirilebilir mi? Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi Soğuk Savaş bittikten sonra sistem, yapı ve aktörler değişmiştir. Yaşanılan değişimlerden dolayı sadece sert güç uygulamaları ile günümüzde uluslararası sistemde ülkelerin kendilerine yer bulması mümkün değildir. Ancak sert güç yine temelde devletin idamesini sağlamak için temel önemini korumaya devam etmektedir. Nye, yalnızca yumuşak güç aracılığıyla başarılı bir dış politika yürütebilme yanılığine karşı, akıllı güç kavramına dikkat çekmiştir (Nye 2008: 94). Nye, sert güç ve yumuşak gücün nadiren birinin yerini diğeri tamamen alabildiğini, bundan dolayı akıllı stratejilere ihtiyaç olduğunu savunmuştur (Nye 2009: 160). Krasner, gücü realist ve sert güç odaklı şöyle değerlendirmiştir: bir oyunda aktörlerin kimler olacağı, oyunun kurallarının ne olacağı, kuralların kimlere dikte edileceği ve oyunun kimin faydasına olacağını belirlemede önemlidir (Krasner 1982). Bu durumda Türkiye Afrika kıtasında etkin bir güç olmak istiyorsa, Afrika kıtasında etkin kurumlardan biri olan TİKA'nın güvenlik alanına daha fazla dahil olması gerektiği ifade edilebilir.

Gallarotti, akıllı güç politikalarının uygulanması için beş sebep öne sürmüştür: (Gallarotti 2015: 251)

- Yumuşak güç sert güce kıyasla, devletlerin güvenliğinin sağlanmasında etkisini arttırmıştır.
- Günümüzde uluslararası sistemde demokrasi çok daha fazla yayılmış ve devlet yönetimlerinin halka hesap verme sorumluluğu doğmuştur.
- Uluslararası sistemde artan karmaşık bağımlılık, sert güç kullanımında devletin kendisine zarar vermesine neden olabilir.
- Artan karmaşık bağımlılık, sert güç kullanımını daha hassas hale getirmiştir.
- Uluslararası kurumlar, uluslararası kurallar ve devletler arasında artan işbirliği.

Öne sürülen nedenlerin her birinin uluslararası sistemde bir karşılığının olduğunu söylemek mümkündür. Gallarotti, aynı zamanda demokrasinin yayılmasına dikkat çekerek, neden sadece sert gücün kullanılmayacağını veya kullanıldığında ne gibi durumlarla karşılaşabileceğine dikkat çekmiştir.

SONUÇ

Afrika kıtasının günümüzde de yarış alanı olduğu hatırlandığında, Türkiye'nin de orada etkin bir güç ve ilişkilerde bağlayıcılığının olabilmesi için güvenlik alanında yürütülen ve yürütülecek olan faaliyetler ciddi anlamda önem arz etmektedir. Aynı zamanda bir ülkenin en temel ihtiyacı 'güvenlik' olduğu göz önüne alındığında, bu alanda TİKA'nın katkı sunmak amacıyla yürüteceği faaliyetlerin ilişkilere olumlu yansımaları olacağı ifade edilebilir. Ancak güvenlik alanında geliştirilecek ilişkilerde, Afrika kıtasında devletlerin birbiri ile olan ilişkileri göz önüne alınmalı ve oldukça hassas davranılmalıdır. Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişki geliştirmesinde akıllı güç politikalarının benimsenmiş olması, günümüzde başarılı dış politika yürütebilmenin kilit noktası olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Agmon, M. (1986). Defending the Upper Gulf: Turkey's Forgotten Partnership, *Journal of Contemporary History*, 21(1), 81-97.
- Alagöz, H. İ. (2013). Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, T. (1999). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 3. Baskı, Alfa Yayınları.
- Ataöv, T. (1976). *Afrika ve Biz*, Vatan.
- Ateş, D. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 11-25.
- Aysu, K. (2022). Akıllı Güç Kavramı Çerçevesinde İran Dış Politika Araçları: Irak Örneğinin (2003-2020), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bacık, G., Afacan, I. (2013). Turkey Discovers Sub-Saharan Africa: The Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign-Policy Discourse, *Turkish Studies*, 14(3), 408-502.
- Baydemir, M. (2020). Türkiye'nin 'Afrika Açılımı': Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013-2018), *PESA İnternatınonal Journal of Social Studies*, 6(1), 56-68.
- Bayır, Ö. E., Sönmezoğlu, F. (2014). Dış Politika Analizinde Temel Öğeler, Ö. E. Bayır ve F. Sönmezoğlu (Ed.), *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış* içinde (5-44), İstanbul: Der Yayınları.
- Bayram, M., Tanış, C. (2018). Müstesna Bir Ortaklık: Türkiye Fildişi Sahili İlişkileri, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 437-463.
- Bilgin, P., Eliş, B. (2008). Hard Power: Toward a More Realistic Power Analysis, *Insight Turkey*, 10(2), 5-20.
- Bolükbaşı, S. (1993). The Johnson Letter Revisited, *Middle Eastern Studies*, 29(3), 505-525.
- Boztaş, A. (2011). Türkiye'nin Afrika ile İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori ve Uluslararası Toplum Teorisi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 139-158.
- Çınar, A. (2019). Bir Yumuşak Güç Örneği Olarak Türkiye-Somali İlişkileri, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power, *Behavioral Science*, 2(3), 201-215.
- Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 1. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Demirtaş, K. (2020). Ak Parti Dönemi Afrika Politikası: Politika Yapım Süreci ve Misyon Kuruluşları, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirtaş, T. (2015). Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç Unsurunun Rolü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dışişleri Bakanlığı. (1998). *Dışişleri Güncesi*, Ankara: AJANS-TÜRK Basın ve Basım A.ş. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/gunce/aralik-1998.pdf> (Erişim: 15.10.2023).
- Dikerdem, M. (1977). *Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)*, İstanbul Matbaası.
- Düzenci, A. (2022). Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Yeri: TİKA ve YTB Örnekleri, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekşi, M. (2014). Türkiye'de Kamu Diplomasisi: Ortaya Çıkışı, Kurumsal İnşaa Süreci ve Uygulanışı (2002-2013), Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekşi, M. (2018). *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 1. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eldeen, M. K. (2019). Ak Parti Dönemi Türkiye-Afrika İlişkileri Sudan Örneği (2002-2015), Yayınlanmış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erata, M. (2018). *Sahraaltı Afrika'da Enerji: Türkiye Afrika Ortaklığı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, S. (2022). Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Açılım Politikası, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10(1), 128-152.
- Fotiou, E., Triantaphyllou, D. (2010). Assessing Turkey's 'Soft Power' Role: Rhetoric Versus Practice, *The International Spectator*, 45(1), 99-113.
- Gallarotti, G. M. (2015). Smart Power: Definitions, Importance and Effectiveness, *Journal of Strategic Studies*, 38(3), 245-281.
- Gebremichael, M. (2019). Geopolitical Dynamics In The Horn of Africa and Mechanisms For Collaboration Between NATO and Igad Countries, NATO Strategic Direction South, file_download.ashx (thesouthernhub.org), (Erişim: 30.10.2023).
- Gray, C. S. (2011). Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 20st Century, *Strategic Studies Institute*, <https://www.jstor.org/stable/resrep11431>, April, 1 (Erişim: 05.07.2023).
- Hazar, N. (2003). *Küreselleşme Sürecinde Afrika- ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, 1. Baskı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- İbrahim, R. (2021). Assessing Turkish Foreign Policy Towards Sub-Saharan Africa: Somalia as a Case Study, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmren, K. (2016). Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Balkan Ülkelerine Yönelik Dış Yardım Politikası, E. Akıllı (Ed.), *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde (305-325), Ankara: Nobel Yayınları.
- İpek, V., Biltekin, G. (2015). Turkey's Foreign Policy Implementation in Sub-Saharan Africa: A Post-İnternational Approach, *New Perspectives on Turkey*, 49, 121-156.
- Jervis, R. (1999). Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate, *International Security*, 24(1), 42-63.
- Kalın, İ. (2011). Soft Power and Public Diplomacy in Turkey, *Perceptions: Journal of International Affairs*, 16(3), 5-23.

- Kapırsız, S., Şerif, D. (2017). Küresel İnsani Yönetişimde Türkiye'nin Kalkınma Yardımları, N. Gür, S. Ünay ve D. Şerif (Der.), *Ak Parti'nin 15 Yılı: Ekonomi içinde* (217-236), İstanbul: SETA Kitapları.
- Krasner, S. D. (1982). Regimes and the Limits of Realism: Regime as Autonomous Variables, *International Organization*, 36(2), 457-510.
- Mısırlı, H. (2021). Turkey's Foreign Policy in Africa within the Context of Growing East-West Rivalry: An Analysis of Soft Power Diplomacy (2005-2021), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Atılım Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mohamed, M. G. B. (2020). Africa Turkish Foreign Policy: Example of Turkey Sudan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Morgenthau, H. J. (1948). Politics Among Nations -The Struggle for Power and Peace, New York: Alfred A. Knopf. https://www.academia.edu/37272138/Politics_among_Nations_Hans_J_Morgenthau (07.09.2023).
- Nossel, S. (2004). Smart Power, *Foreign Affairs*, 83(2), 131-142.
- Nye, J. S. (1990). The Changing Nature of World Power, *Political Science Quarterly*, 105(2), 177-192.
- Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (616), 94-109.
- Nye, J. S. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power, *Foreign Affairs*, 88(4), 160-163.
- Nye, J. S. (2023). Soft Power, H. Wang vd. (Ed.), *Soft Power and Great Power Competition*, 3-15. <https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4>
- Oba, N. (2018). *Türk Dış Politikasının Yeni Etkinlik Aracı Dış Yardımlar*, 1. Baskı, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oğurlu, E. (2017). Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 47-62.
- Oktay, B. (2013). Somali'de Barış ve Kalkına Sürecinde Türkiye'nin Rolü, *Akademik Bakış*, 7(13), 81-106.
- Oran, B. (2002). '1960-1980: Görelî Özerklik-3, Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeleri Yorumlar*, 1. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öktem, K. (2011). Turkey Since 1989: Angry Nation, *Zed Book*, [Turkey Since 1989: Angry Nation | Request PDF \(researchgate.net\)](https://www.researchgate.net/publication/311111111) (Erişim:18.09.2023).
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63(3), 113-144.
- Özkan, M. (2012). Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları, *Ortadoğu Analiz*, 4(6), 19-28.
- Purtaş, F. (2014). Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi, *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 1-14.
- Rabasa, A., Larrabe, F. S. (2008). The Rise of Political Islam in Turkey, *RAND National Defense Research Institute*.

- https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf
(Erişim: 18.09.2023).
- Saaida, M. B. E. (2023). The Role of Soft Power in Comtemporary Diplomacy, *International Journal of Research Publication and Reviews*, 4(4), 3119-3130.
- Sak, E. (2014). Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisi: Sahra Altı Afrika Ekseninde Türkiye ve Çin Faaliyetlerinin Karşılaştırılması, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sak, R., Sak, İ. T., Şendil Ç. Ö. vd. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Sıradağ, A. (2016). Turkish-Somali Relations: Changing State Identity and Foreign Policy, *Inquiry-Sarajevo Journal of Science*, (2), 89-106.
- Sıradağ, A. (2022). The Rise of Turkey's Soft Power in Africa: Reasons, Dynamics, and Constrains, *International Journal of Political Studies*, 8(2), 1-14.
- Şahin, B. E. (2022). Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisi: Afrika-Nijerya Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi-Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şahin, H., Karaköy, F. (2018). Doğu Afrika'nın Dünya'ya Açılan Penceresi: Cibuti, *Bingöl Üniversitesi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 61-78.
- Şahin, M. (2021). Türkiye'nin Somali Politikasının İncelenenmesi 2011-2020 Dönemi, *Türkiye Ortadoğu Çalışmalar Dergisi*, 9(1), 109-147.
- Şen, M. (2019). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Sahra Altı Afrika Ülkeleriyle İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2005). 22 Kasım 2005, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan'ın Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 22 Kasım 2005, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan'ın Haftalık Olağan Basın Toplantısı / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.10.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (a). Türkiye-Afrika İlişkileri, TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 15.10.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (b). Türkiye-Eritre Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (c). Türkiye Somali Siyasi İlişkiler, (Türkiye-Somali Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 13.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (d). Somali'nin Ekonomisi, (Somali'nin Ekonomisi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (13.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (e). Türkiye ve Kenya Siyasi İlişkiler, (Türkiye-Kenya Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (f). Kenya'nın Ekonomisi, (Kenya'nın Ekonomisi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr)) (Erişim: 12.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (g). Türkiye- Güney Sudan Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, (Türkiye-Güney Sudan Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 02.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (h). Güney Sudan'ın Ekonomisi, (Güney Sudan'ın Ekonomisi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).

- T.C. Dışişleri Bakanlığı (j). Ruanda Ekonomisi, (Ruanda Ekonomisi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (k). Türkiye-Tanzanya Siyasi İlişkileri, (Türkiye-Tanzanya Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 13.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (l). Tanzanya'nın Ekonomisi, (Tanzanya'nın Ekonomisi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 13.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (m). Türkiye-Madagaskar Siyasi İlişkiler, Türkiye-Madagaskar Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (n). Madagaskar'ın Ekonomisi, (Madagaskar'ın Ekonomisi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).
- T.C. Dışişleri Başkanlığı (ı). Türkiye-Ruanda Siyasi İlişkiler, (Türkiye-Ruanda Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim: 12.11.2023).
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). Afrika kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye Afrika İlişkileri, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), Interdependence: Nothing Passes By, Yet Alone Economic Crisis (ankara.edu.tr), (Erişim: 22.10.2023).
- Tepeciklioğlu, E. E., Tepeciklioğlu A. O., Ünal B. A. (2018), Türkiye'nin Sahra-Altı Afrika'da Yürüttüğü Kamu Diplomasisi Faaliyetleri, *Ege Akademik Bakış*, 18(4), 605-618.
- Tezkan, Y. (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe*, 1. Baskı, İstanbul: Ülke Kitapları.
- The U.S. Agency for International Development (2005), 'U.S. Overseas Loans And Grants 1945-2008, Obligations and Loan Authorizations', 1 July 1945-30 September 2005, CONG-R-0105, US Overseas Loan and Grants July 1, 1945-Spetember 30, 2005 (usaid.gov), (Erişim: 25.10.2023).
- TİKA (a). (TİKA-Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (tika.gov.tr) (Erişim:19.09.2023).
- TİKA (b). TİKA-Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (tika.gov.tr) (Erişim: 20.09.2023).
- TİKA Faaliyet Raporları 2014-2022, TİKA Faaliyet Raporları- TİKA (tika.gov.tr) (Erişim:15.11.2023).
- TİKA Faaliyet Raporu (2020). TIKAFaaliyet2020Web.pdf (Erişim: 01.11.2023).
- Tür, Ö., Han, A. K. (2011). A Framework for Understanding the Changing Turkish Foreign Policy of the 2000s, Ö. Z. Oktav (Der.), *Turkey in the 21.st Century Quest for a New Foreign Policy* içinde (7-29).
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ruanda Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askerî Alanlarda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (2018). T.C. Resmi Gazete, 30402, (25.04.2018), (Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr) (Erişim: 29.11.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ruanda Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun (2018). T.C. Resmi Gazete, 30402, (25.04.2018), (Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr) (Erişim: 29.11.2023).

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Somali Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Çerçeve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (2010). T.C. Resmi Gazete, 27759, (14.11.2010), (Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr) (Erişim: 29.11.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İş Birliği Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (2018). T.C. Resmi Gazete, 30402, (25.04.2018), (Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr) (Erişim: 29.11.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti ile Madagaskar Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri Alanlarda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (2018). T.C. Resmi Gazete, 30402, (25.04.2018), (Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr) (Erişim: 29.11.2023).
- Uysal, C. (2017). Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Aracı Olarak Dış Yardımlar: Somali Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wendt, A. (2005). Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics, S. Guzzini, A. Leander (Ed.), *Social Theory as Cartesian Science: An Auto-Critique from Quantum Perspective* içinde (181-219).
- Wilson III, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 110-124.
- Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yıldırım, K. A., Yıldırım, A. (2017). Türkiye'nin Yumuşak Güç Sembollerinden Türk İşbirliği Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na Genel Bakış, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 33(33), 203-219.
- Yılmaz, B. (2019). Türkiye'nin Balkanlardaki Dış Politikasında Yumuşak Güç Aracı: TİKA, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yörük, İ. E. (2022). 1998 'Afrika'ya Açılım Eylem Planı' Sonrası Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki Kamu Diplomasi Faaliyetleri, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, On Yedi Eylül Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurdusev, A. N. (2004). Uluslararası İlişkiler Öncesi, A. Eralp (Der.), *Devlet Sistem ve Kimlik* içinde 15-55, İstanbul: İletişim Yayınları.
- 480 Sayılı Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı Kurulması, 206 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin İki Maddesinin Değiştirilmesi ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellere Bir İlave Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, T.C. Resmi Gazete, 21124 (Erişim: 27.01.1992).

